

VODIČ

KROZ TRANSVERZALNE KOMPETENCIJE

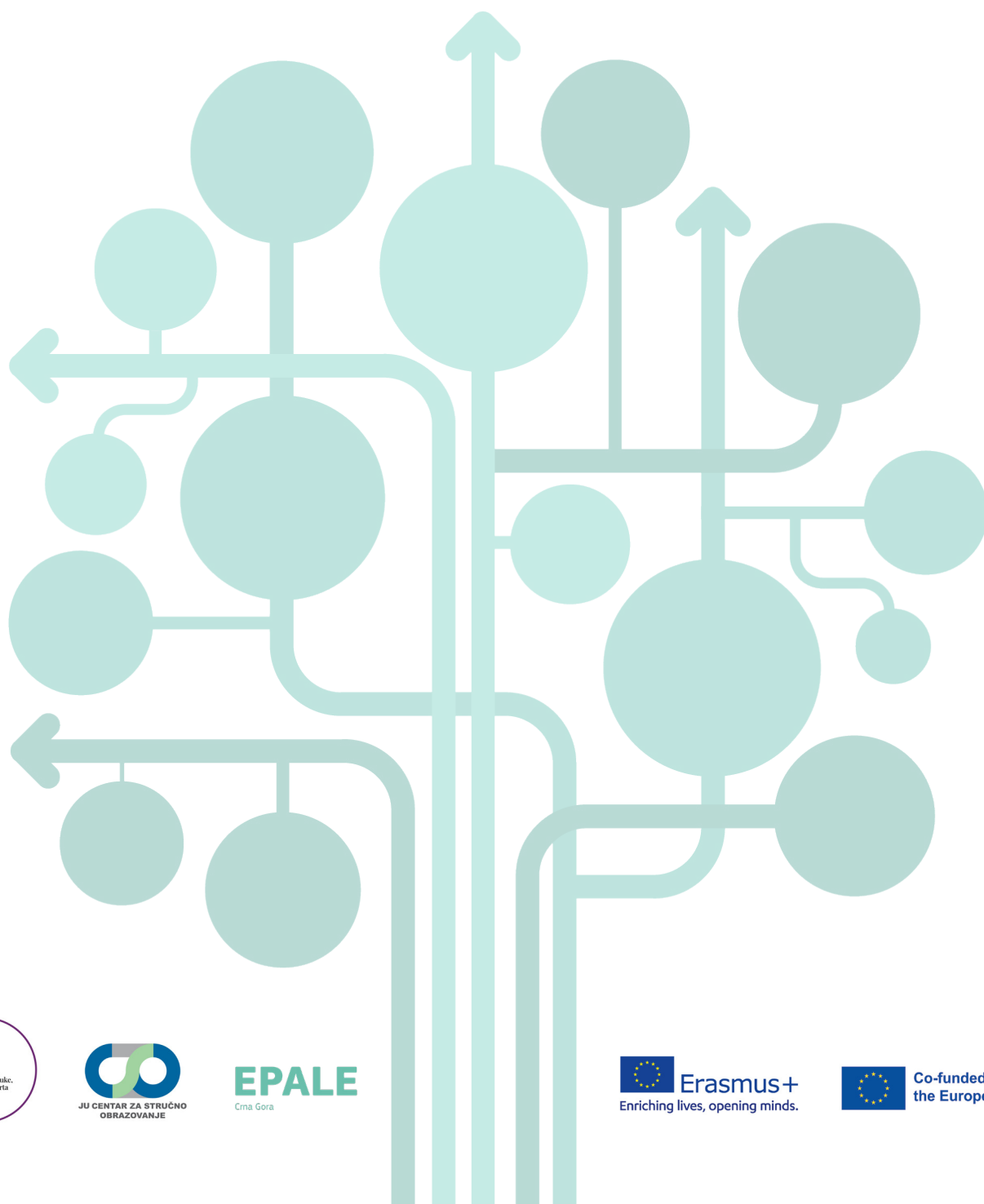
U OBRAZOVANJU ODRASLIH

VODIČ KROZ TRANSVERZALNE

KOMPETENCIJE U

OBRAZOVANJU ODRASLIH

EPALE
Crna Gora

Priredili:

- Radoje Cerović, mr psihologije
- Miodrag Strugar, komunikolog
- Saša Klikovac, prof. južnoslovenskih književnosti
- Gordana Bošković, dipl. andragog

Koordinator projektne aktivnosti: Gordana Bošković, nacionalna EPALE koordinatorica

Izdavač: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija

Vaka Đurovića bb, Podgorica, Crna Gora

veb-adresa: <https://www.gov.me/mps>

Za izdavača: Prof. dr Anđela Jakšić - Stojanović

Lektura i korektura: Magdalena Jovanović

Dizajn: "DOT" d.o.o.

Štampa: "DOT" d.o.o.

Tiraž: 200 komada

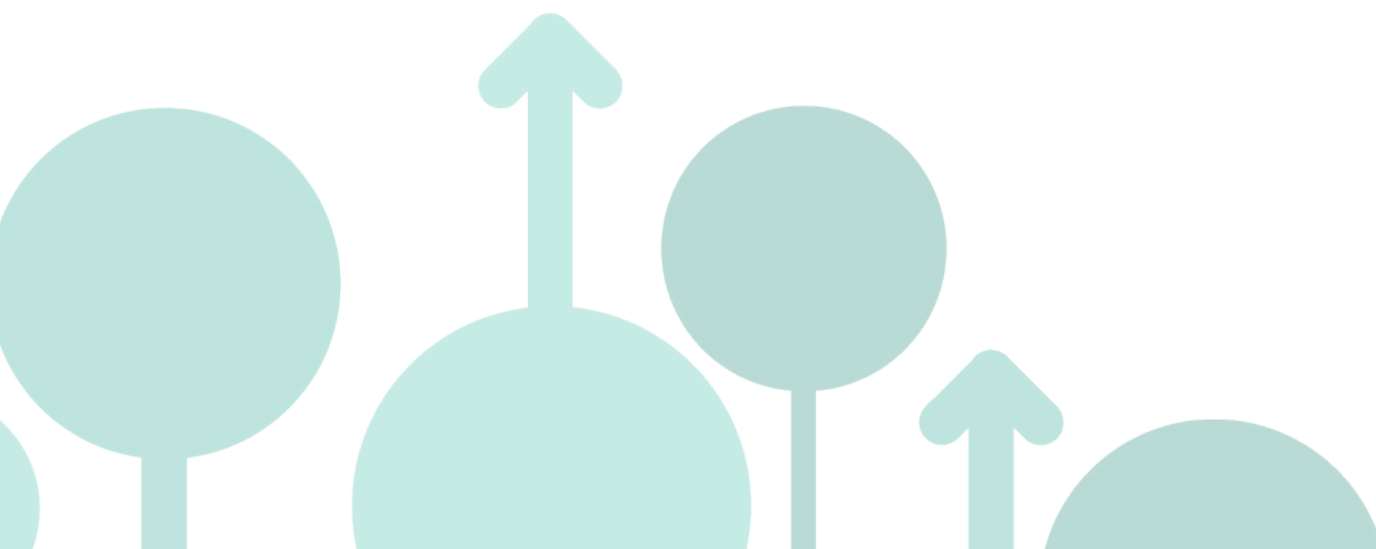
Podrška Evropske komisije u izradi ovog vodiča ne predstavlja podršku sadržaju koji odražava samo stavove autora i Komisija ne može biti odgovorna za upotrebu sadržanih informacija.

Svi izrazi koji se u publikaciji ovog vodiča koriste za fizička lica u muškom rodu, obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

Podgorica, jun 2024. godine

SADRŽAJ

O projektu „EPALE Nacionalna služba podrške za Crnu Goru“	5
Uvod	6
Idejni koncept vodiča kroz transversalne kompetencije u obrazovanju odraslih	7
Planiranje i organizacija (ESCO T2.2)	8
Organizovanje i prezentovanje informacija (ESCO T2.1)	10
Rješavanje problema (ESCO T2.3)	11
Kreativnost i inovativnost (ESCO T2.4)	13
Efikasnost na poslu (ESCO T3.1)	15
Inicijativa i proaktivnost (ESCO T3.2)	16
Optimizam i pozitivan stav (ESCO T3.4)	17
Motivacija i želja za učenjem (ESCO T3.4)	21
Komunikacija (ESCO T4.1)	23
Motivacija i podrška drugima (ESCO T4.2)	24
Timski rad (ESCO 4.3)	25
Liderstvo (ESCO T4.4)	26
Etičko ponašanje (ESCO T4.5)	27
Spretnost i fizičke vještine (ESCO T5)	28
Literatura	31

O PROJEKTU „EPALE NACIONALNA SLUŽBA PODRŠKE ZA CRNU GORU”

EPALE je Elektronska platforma za učenje odraslih u Evropi. EPALE predstavlja višejezičku zajednicu profesionalaca koji se bave obrazovanjem i učenjem odraslih. Ulogu EPALE Nacionalne službe podrške u Crnoj Gori (NSS) ima Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, dok je za nacionalnu koordinatorku imenovana Gordana Bošković iz JU Centar za stručno obrazovanje.

Od januara 2016. godine, Crna Gora realizuje ovaj projekat u okviru Erasmus+ programa uz finansijsku podršku EU. Erasmus+ je program Evropske unije koji objedinjuje program cjeloživotnog učenja kroz programe: Erasmus, Leonardo da Vinči, Comenius i Grundtvig.

Erasmus + obezbjeđuje grantove za širok okvir aktivnosti u oblasti obrazovanja, obuke, mladih i sporta. Program daje podršku organizacijama da rade na transnacionalnim partnerstvima i razmjenjuju inovativne prakse u oblasti obrazovanja i obuke.

EPALE projekat u Crnoj Gori ima za opšte ciljeve:

- podizanje svijesti stejkholdera o značaju umrežavanja i korišćenja različitih resursa za učenje;
- promociju značaja obrazovanja odraslih na nacionalnom i međunarodnom nivou;
- motivisanje opšte i stručne javnosti za korišćenje elektronske platforme;
- promociju EPALE zajednice u Crnoj Gori;
- jačanje promocije obrazovanja odraslih, kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou.

EPALE zajednicu čini blizu 150 000 nastavnika, instruktora, univerzitetskih profesora i drugih stručnjaka iz oblasti obrazovanja odraslih.

EPALE zajednicom upravlja Centralni servis podrške (CSS) koji koordinira rad 38 nacionalnih službi za podršku, iz ukupno 36 evropskih zemalja.

Uz podršku EPALE projekta, do sada je pripremljeno više tematskih publikacija i priručnika iz oblasti obrazovanja odraslih, a tokom ovog ciklusa, projekat je podržao i izradu Vodiča kroz transverzalne kompetencije u obrazovanju odraslih.

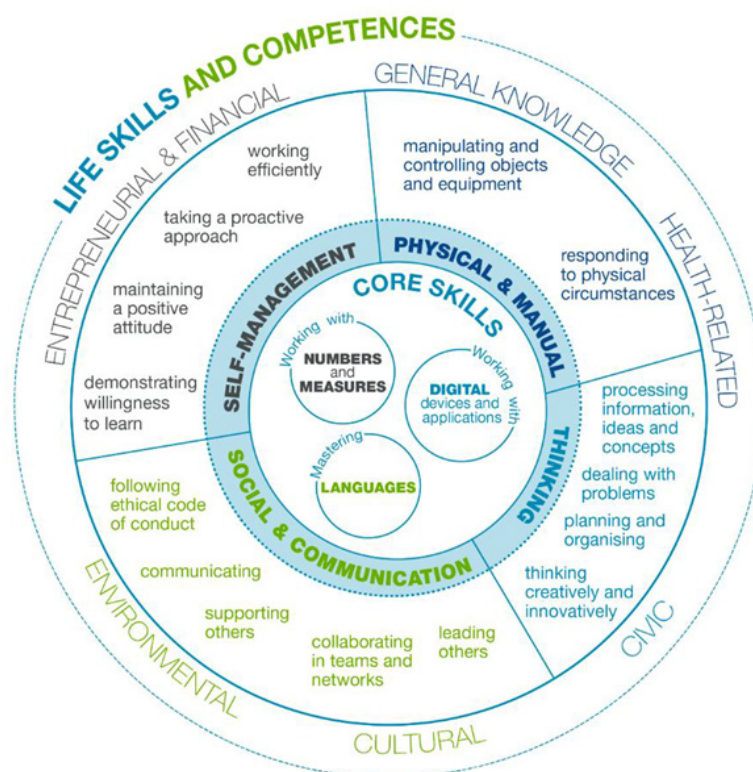
Transverzalne kompetencije su ključne za uspješan rad u savremenom svijetu. One se sastoje od skupa vještina, znanja i stavova koji se primjenjuju u različitim kontekstima i sektorima te su ključne za uspješno obavljanje posla. U savremenom globalnom tržištu rada, poslodavci traže radnike koji su u stanju da se prilagode promjenama, rade u timu, rješavaju probleme, imaju razvijenu kreativnost i inovativnost, te posjeduju digitalne vještine.

S tim ciljem, Evropska unija je prepoznala važnost transverzalnih kompetencija i razvila ESCO (Evropska klasifikacija vještina, kompetencija, kvalifikacija i zanimanja) shemu koja ih kategorizuje i opisuje.

ESCO klasifikacija obuhvata pet kategorija transverzalnih kompetencija: komunikacijske vještine, socijalne i komunikacione vještine, kognitivne i sposobnosti razmišljanja i zaključivanja, sposobnost upravljanja sobom, kao i fizičke i manuelne vještine (ESCO, 2021).

Svaka od ovih kompetencija ima svoje potkategorije koje se dalje razvijaju u različitim kontekstima rada.

TRANSVERSAL SKILLS AND COMPETENCES

Prikaz 1: Transverzalne vještine i kompetencije (EU i CEDEFOP: Towards a structured and consistent terminology on transversal skills and competences)

Međutim, ESCO nije jedina shema koja se bavi klasifikacijom transverzalnih kompetencija. Postoje i druge sheme koje se razlikuju po broju i vrsti kompetencija koje obuhvataju. Na primjer, Nacionalna agencija za stručno obrazovanje i osposobljavanje (Cedefop) razvila je Europass okvir koji obuhvata pet bazičnih kompetencija: komunikacijske vještine, matematičke i osnovne naučne vještine, digitalne vještine, učiti kako učiti i socijalne vještine (Europass, 2021).

S druge strane, UNESCO-va Međunarodna komisija za obrazovanje (International Commission on Education for the Twenty-first Century) razvila je skup od četiri osnovne kompetencije: učiti kako učiti, rješavanje problema, komunikacijske vještine i međuljudske vještine (UNESCO, 1996).

Transverzalne kompetencije su istaknute u EU strategiji za obrazovanje i osposobljavanje za 2020. godinu, koja naglašava važnost razvoja tih vještina kako bi se unaprijedila konkurentnost i inovativnost EU ekonomije na globalnom tržištu rada (European Commission, 2012).

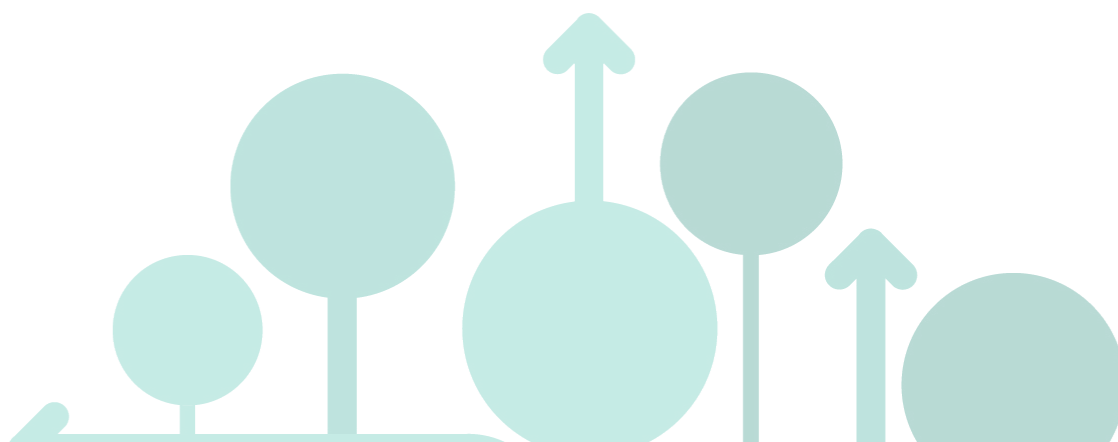
U tom smislu, ESCO shema i druge srodne klasifikacije transverzalnih kompetencija mogu poslužiti kao osnova za razvoj programa obrazovanja koji će omogućiti zaposlenima i onima koji traže zaposlenje da razviju ove ključne vještine.

IDEJNI KONCEPT VODIČA KROZ TRANSVERZALNE KOMPETENCIJE U OBRAZOVANJU ODRASLIH

Imajući u vidu mnoštvo različitih sistema i klasifikacija koje se odnose na transverzalne kompetencije radna grupa je morala da donese niz odluka metodološkog tipa. Prije svega bilo je neophodno usvojiti jednu od klasifikacija kao okosnicu daljeg rada. U našem slučaju radna grupa se odlučila za ESCO klasifikaciju i uzela je kao polaznu osnovu za dalju razradu. Ovakva odluka zasnovana je na različitim metodološkim pretpostavkama među kojima je i važnost ove klasifikacije u okvirima evropskih obrazovnih institucija i sistema.

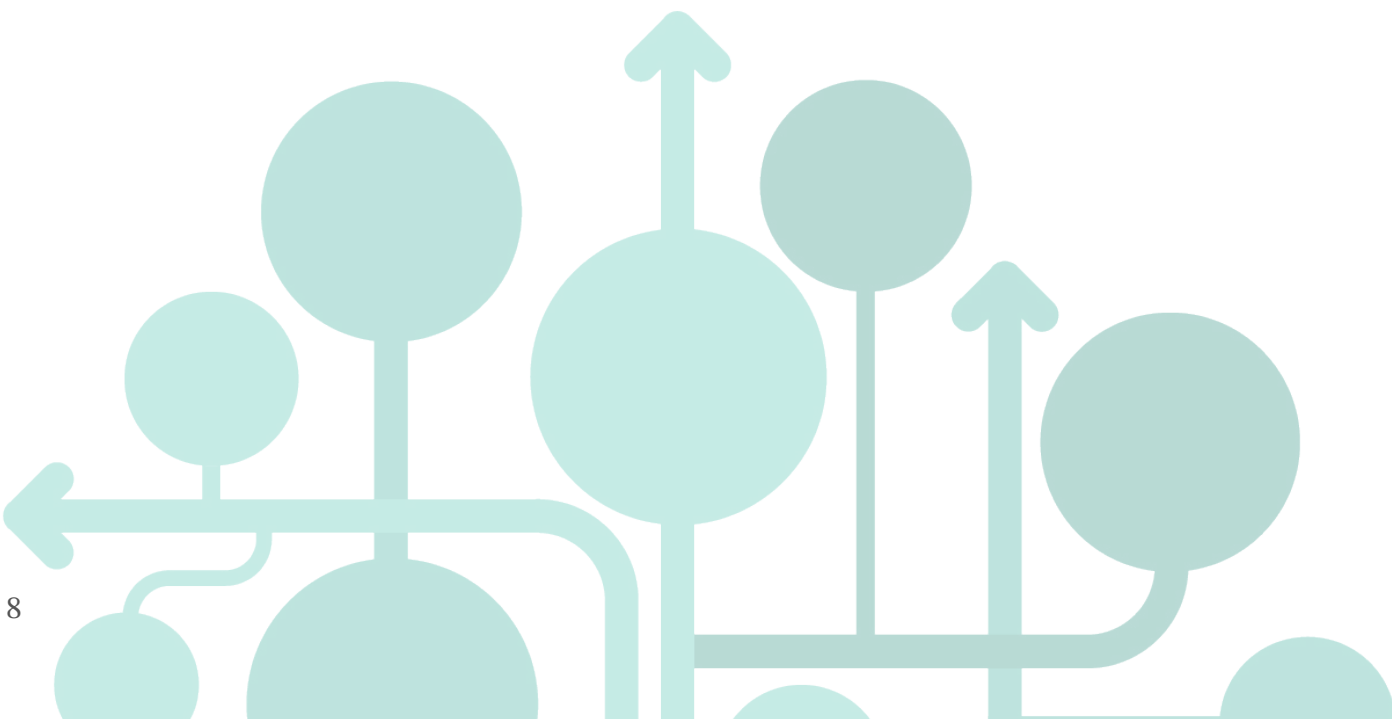
U ovom vodiču bavićemo se razradom oblasti koje se odnose na organizacione, socijalne i komunikacijske, kognitivne vještine, sposobnosti razmišljanja i zaključivanja i sposobnosti upravljanja sobom, dok će fizičke i manuelne vještine biti tretirane kao sistem preporuka u oblastima u kojima je u većoj mjeri primjenljiva, dakle oblastima koje uključuju mogućnost primjene tjelesne i fizičke koordinacijske sposobnosti.

Dati prikaz transverzalnih vještina koje treba razvijati kroz sistem obrazovanja odraslih namijenjen je svima koji žele biti konkurentni na tržištu rada i tržištu znanja, te kao takvi aktivno participiraju u sistemu cjeloživotnog učenja. Potrebno je razvijati programe obrazovanja koji će uključivati navedene transverzalne vještine, odnosno razvijati ciljne programe obrazovanja za njihov razvoj.

Planiranje i organizacija bitne su transversalne kompetencije koje nastavnici u sistemu obrazovanja odraslih mogu integrisati u svoje didaktičke aktivnosti. Evo nekoliko koraka koji se mogu preduzeti u cilju uvođenja planiranja i organizacije u rad sa odraslim polaznicima:

- 1. Jasni ciljevi:** Radi se o sposobnostima postavljanja vizije (gdje želimo da stignemo u odnosu na ono gdje smo sada) kako bismo planirali svoje aktivnosti u skladu sa tim. Na primjer, moguće je postaviti cilj unapređenja ekološke svijesti u kojem se prvo upitnikom mjeri postojeće stanje i na bazi njega donosi cilj ili vizija unapređenja. Veoma je važno da taj cilj bude na pravi način definisan. Jedan od najčešće korišćenih okvira u ovoj oblasti je SMART (vidjeti okvir 1).
- 2. Upravljanje vremenom:** Upravljanje vremenom ključan je aspekt planiranja i organizacije. Naučiti kako efikasno upravljati vremenom tako što će se veći zadaci dijeliti na manje, upravljajući se prioritetima i slično. Na primjer, vrlo važna vještina koju treba razviti je umjeti napraviti dnevni plan aktivnosti ili koristiti neki informatički alat za upravljanje zadacima. Na taj način mnogo je lakše upravljati sobom u vremenu i svesti stres na minimum.
- 3. Projekti sa određenim rokovima:** Nastavnik može pripremiti i sprovesti vježbu na projektima koji zahtijevaju planiranje i organizaciju aktivnosti kako bi se ispunili određeni rokovi, što će pozitivno uticati na razvoj vještina planiranja i organizacije. Na primjer, priprema projekta koji zahtijeva planiranje i izvođenje komunikacione kampanje unutar određenog vremenskog okvira može uticati na razvoj seta različitih vještina značajnih za unapređenje organizacionih sposobnosti.
- 4. Pružanje povratne informacije (feedback):** Pružanje povratne informacije polaznicima u toku obuke, kako o stepenu njihovog napredovanja tako i o drugim aspektima obrazovnog rada predstavlja jednu od ključnih vještina planiranja i organizacije. Ovo predstavlja pomoć polaznicima da shvate gdje trebaju poboljšati svoja postignuća u učenju i kako to mogu najlakše učiniti. Na primjer, nastavnik može pružiti povratne informacije o strategijama upravljanja vremenom ukazujući na ključne rasipnike vremena koji negativno utiču na postignuća polaznika.

Modelitet postavljanja ciljeva SMART je akronim koji se odnosi na specifične (specific), mjerljive (measurable), ostvarive (achievable), relevantne (relevant), i vremenski određene (time-bound) ciljeve.

Specifični ciljevi su jasno definisani i precizno fokusirani, odgovaraju na pitanja ko, šta, gdje, kada i zašto. Na taj način se izbjegava nedorečenost i omogućava jasno razumijevanje onoga što se želi postići.

Mjerljivi ciljevi mogu se kvantifikovati ili ocijeniti na osnovu određenih kriterijuma. Definišu se mjerljivi parametri koji omogućavaju praćenje napretka i evaluaciju postignuća.

Ostvarivi ciljevi su realistični i izvodljivi. Uzimaju u obzir dostupne resurse, vještine i kapacitete kako bi se osiguralo da su ciljevi ostvarljivi i da postoji realna šansa za njihovo postizanje.

Relevantni ciljevi su usklađeni sa širim ciljevima i vizijom organizacije ili pojedinca. Oni su važni i imaju smisla u kontekstu u kojem se postavljaju, doprinoseći napretku i razvoju.

Vremenski određeni ciljevi imaju jasno definisan rok ili vremenski okvir u kojem treba da se postignu. Ovo pomaže u usmjeravanju napora i obezbjeđivanju prioriteta, te omogućava praćenje napretka i upravljanje vremenom.

Postavljanje ciljeva prema modelu SMART pomaže u fokusiranju, motivaciji i postizanju željenih rezultata, tako što pruža strukturu i jasnoću u procesu postavljanja i praćenja ciljeva.

Okvir 1: SMART model postavljanja ciljeva.

Dodatni primjeri aktivnosti koje razvijaju kompetencije planiranja i organizacije:

- 1. Planiranje projekta:** Rad kroz projekte koji zahtijevaju planiranje i organizaciju aktivnosti kako bi se ispunili određeni rokovi, kao na primjer, projekt koji zahtijeva planiranje i izvođenje aktivnosti iz oblasti ekologije. Obavezni elementi projekta moraju biti ciljevi, ciljne grupe, alati i instrumenti, ključne aktivnosti, vremenski raspored, indikatori uspjeha itd.
- 2. Upravljanje vremenom:** Vježbe upravljanja vremenom koje zahtijevaju efikasno upravljanje vremenom u cilju sprovođenja aktivnosti unutar određenog vremenskog okvira. Na primjer, definisanje vremenskog plana rada unutar jedne aktivnosti i/ili jednog projektnog perioda (faze).
- 3. Budžetiranje:** Vježbe budžetiranja koje zahtijevaju planiranje i organizaciju finansija kako bi postigli određene ciljeve. Na primjer, kroz kreiranje budžeta za određenu projektnu aktivnost.
- 4. Planiranje događaja:** Planiranje i organizacija događaja, koji zahtijeva upotrebu vještina planiranja i organizacije kako bi se koordinirale različite aktivnosti i ispunili određeni rokovi.

Integrisanjem planiranja i organizacije u didaktičke aktivnosti, može se pomoći u razvoju i ostalih potrebnih transverzalnih vještina. Važno je postaviti jasne ciljeve, upravljati sobom u vremenu, dodijeliti projekte sa određenim budžetom, rokovima itd.

ORGANIZOVANJE I PREZENTOVANJE INFORMACIJA (ESCO T2.1)

Organizacija i prezentacija informacija su transversalne kompetencije koje su ključne za uspjeh u bilo kojoj karijeri. Moguće je razvijati ove vještine kroz različite didaktičke aktivnosti. Ovdje su neki koraci koje je moguće primijeniti u cilju uvođenja organizacije i prezentacije informacija u radu sa odraslim polaznicima.

1. **Odabir i organizacija informacija:** Važno je razumjeti i vježbati odabir i organizaciju informacija. To uključuje razumijevanje važnosti relevantnosti, pouzdanosti i tačnosti informacija. Razviti sposobnost procjene kvaliteta informacija i kako ih organizovati na način koji će biti jasan i razumljiv.
2. **Korišćenje alata za prezentaciju informacija:** Postoji niz različitih alata koji se mogu koristiti za prezentaciju informacija, od aplikacija do alata na internetu. Potrebno je naučiti kako koristiti ove alate i kako odabrati onaj koji najbolje odgovara u konkretnoj situaciji.
3. **Podsticanje kreativnosti:** Prezentacija informacija može biti mnogo više od običnog nabiranja činjenica. Kreativnost se podstiče i kroz korišćenje različitih vizuelnih formi, poput grafikona, slika i videa, kako bi prikazali informacije na zanimljiv i privlačan način.
4. **Razvijanje vještina javnog nastupa:** Javno govorenje je ključno za efikasnu prezentaciju informacija. Priprema za javne nastupe, kontrola stresa, suzbijanje treme i korišćenje govora tijela od posebnog su značaja kako bismo bili sigurni i uvjerljivi tokom prezentacije.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju kompetencije organizacije i prezentacije informacija:

1. **Analiza izvora:** Dodijeliti zadatak u kojem se moraju analizirati izvori informacija i ocijeniti njihova relevantnost, pouzdanost i tačnost. Nakon toga, je potrebno organizovati te informacije u jasnu i razumljivu prezentaciju.
2. **Izrada prezentacije:** Definisati projekat u kojem je potrebno izraditi prezentaciju na datu i/ili izabranu temu. Podsticati korišćenje različitih vizuelnih alata kako bi informacije bili zanimljivije.
3. **Razvoj govorničkih vještina:** Definisati zadatak u kojem je potrebno izraditi kratku prezentaciju i javno je predstaviti. Pružite povratne informacije o govoru tijela, izgovoru i načinu prezentacije.
4. **Kreativna prezentacija:** Definisati projektni zadatak koji se sastoji u izradi kreativne prezentacije. Ohrabriti korišćenje različitih vizuelnih alata i interaktivnih elemenata kako bi informacije bile privlačnije.

Integrisanjem organizacije i prezentacije informacija u didaktičke aktivnosti, razvijaju se vještine potrebne za uspjeh u karijerama i ličnom životu. Važno je naučiti kako odabrati i organizovati informacije, kako koristiti alate za prezentaciju informacija, kako podstaći kreativnost i kako razviti govorničke vještine.

RJEŠAVANJE PROBLEMA (ESCO T2.3)

Rješavanje problema je transversalna vještina koja je ključna za uspjeh u bilo kojoj karijeri. Moguće je razvijati ovu vještinu kroz različite aktivnosti. Ovdje su neki koraci koji se mogu preduzeti kako bi uveli rješavanje problema u obrazovni rad sa odraslim polaznicima. U daljem tekstu su neki od najvažnijih elemenata koje je potrebno razvijati u cilju rada na razvoju sposobnosti rješavanja problema.

1. **Definisanje problema:** Prvi korak u rješavanju problema je definisanje problema. Potrebno je naučiti kako prepoznati problem i njegove elemente, postaviti jasne ciljeve i razumjeti uzroke problema. Ovo pomaže u fokusiranju na bitne aspekte problema i u razvoju strategije za njegovo rješavanje.
2. **Razvijanje strategije i tehnika za rješavanje problema:** Postoje razne tehnike i strategije koje se koriste za rješavanje problema: brainstorming, identifikacija alternativnih rješenja, testiranje hipoteza. Razvijati sposobnost korišćenja ovih strategija i kako odabrati onu koja najbolje odgovara potrebama (vidjeti okvir 2).
3. **Podsticanje kreativnosti:** Rješavanje problema može biti mnogo više od pronalaženja jednostavnog rješenja. Podstaknite kreativnost kroz razmišljanje “izvan okvira” i pronalaženje inovativnih rješenja (vidjeti i poglavlje “Kreativnost i inovativnost” ESCO T2.4)
4. **Razvijanje sposobnosti donošenja odluka:** Rješavanje problema uključuje i donošenje odluka. Kako donositi odluke koje su utemeljene na činjenicama, kako procjenjivati rizike i kako vrednovati alternativna rješenja.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju kompetencije rješavanja problema:

1. **Analiza slučaja:** Zadatak u kojem se moraju analizirati stvarni slučaj i predložiti rješenje problema. Nakon toga, zatražite od njih da objasne svoju strategiju rješavanja problema.
2. **Brainstorming:** Organizovati sesiju brainstorminga u kojoj je zadatak generisati ideje za rješavanje problema. Evaluirati svaku ideju i odabrati onu koja najbolje odgovara potrebama.
3. **Analiza posljedica:** Definirati zadatak u kojem je potrebno procijeniti potencijalne posljedice svakog rješenja problema i odabrati ono koje ima najmanji uticaj na druge aspekte.
4. **Simulacija:** Organizacija simulacije u kojoj polaznici morati riješiti određeni problem u realističnom scenariju. Ovo će im pomoći da primijene vještine rješavanja problema u realnom svijetu.

Akcentat je dakle na razvoju sposobnosti definisanja problema, razvijanja strategije rješavanja problema, podsticanja kreativnosti i donošenja odluka utemeljenih na činjenicama.

Postoji veliki broj tehnika za rješavanje problema koje se koriste u raznim kontekstima. Ovdje ćemo nabrojati neke od najvažnijih i najmodernijih tehnika za rješavanje problema:

DMAIC (Define, Measure, Analyze, Improve, Control): Ova tehnika se koristi u okviru metodologije Six Sigma za poboljšanje kvaliteta i procesa. DMAIC nudi strukturirani pristup identifikaciji problema, mjerenju i analizi podataka, pronalaženju optimalnih rješenja i osiguranju njihove dugoročne kontrole.

Design Thinking: Ova tehnika se fokusira na kreativno i inovativno rješavanje problema. Podstiče multidisciplinarni pristup, uključivanje korisnika u proces, iterativno testiranje ideja i prototipiranje. Design Thinking se često koristi u razvoju proizvoda, usluga i unapređenju korisničkog iskustva.

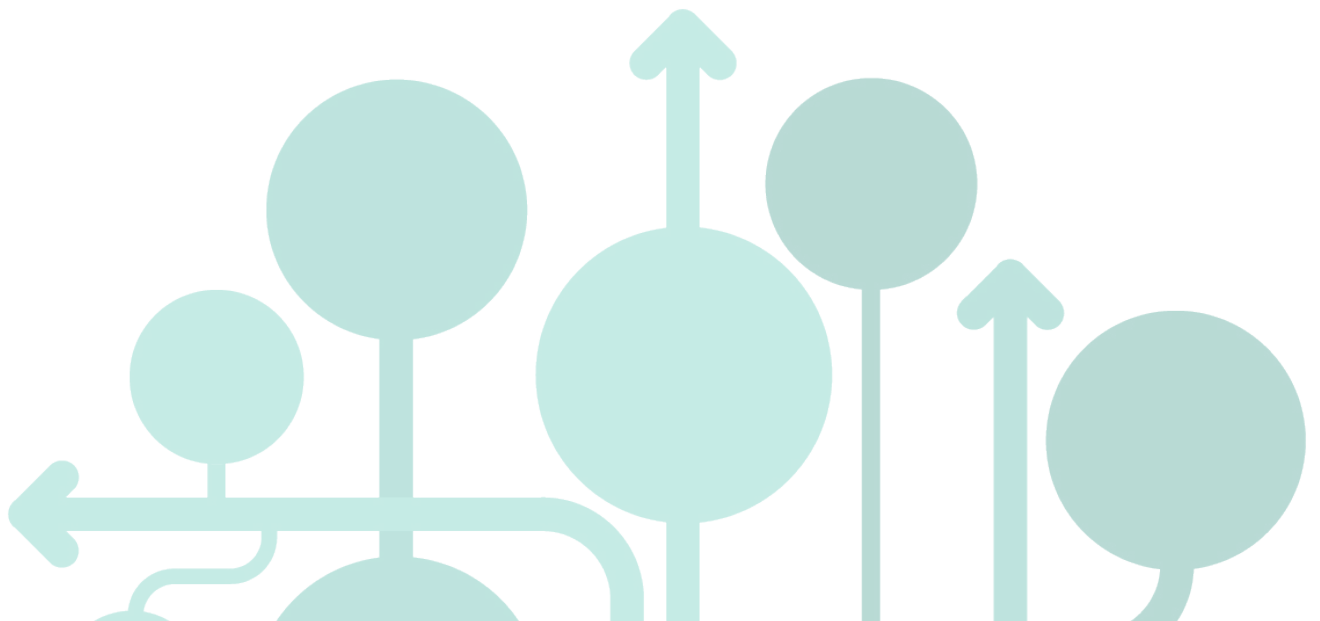
Root Cause Analysis (Analiza korijenskih uzroka): Ova tehnika se koristi za dublje razumijevanje uzroka problema. Fokusira se na identifikaciju osnovnih ili korijenskih uzroka problema, umjesto da se bavi samo simptomima. Root Cause Analysis koristi alate poput "5 Whys" (pet puta zašto) kako bi se otkrili uzroci problema i omogućilo njihovo trajno rješavanje.

Agile Problem Solving: Ova tehnika se koristi u okviru agilnih metodologija, kao što je Scrum. Agile Problem Solving podrazumijeva iterativan pristup rješavanju problema, gdje se timovi fokusiraju na brze eksperimente, kontinuiranu povratnu informaciju i prilagođavanje rješenja u skladu sa promjenama i novim saznanjima.

TRIZ (Teorija inovativnog rješavanja zadataka): TRIZ je sistematična metoda za rješavanje problema koja se temelji na analizi i primjeni principa inovacija. Ova tehnika koristi bazu znanja o patentima i principima inovacija kako bi se generisala kreativna rješenja za postojeće probleme.

Važno je napomenuti da je izbor tehnika za rješavanje problema kontekstualan i da će se razlikovati zavisno od vrste problema i potreba odraslih polaznika. Takođe, nova istraživanja i pristupi neprestano doprinose razvoju novih tehnika i metoda za rješavanje problema.

Okvir 2: Tehnike i strategije rješavanja problema.

KREATIVNOST I INOVATIVNOST (ESCO T2.4)

Kreativnost i inovativnost su transversalne kompetencije od ključne važnosti za uspjeh u velikom broju poslovnih oblasti. Ovdje su navedeni neki koraci u cilju uvođenja kreativnosti i inovativnosti u edukativni rad sa odraslim polaznicima.

1. **Podsticanje kreativnosti:** Prvi korak u razvoju kreativnosti i inovativnosti je podsticanje kreativnosti. Ohrabrite razmišljanje “izvan okvira” i razvoj novih načina razmišljanja. Podstaknite “igru” s idejama i preduprijedite da polaznici “ograničavaju sebe”.
2. **Generisanje ideja:** Drugi korak u razvoju kreativnosti i inovativnosti je kako generisati ideje. Naučite kako koristiti različite tehnike poput brainstorminga, mind mappinga ili SCAMPER metode kako bi generisali nove ideje (vidjeti okvir 3: Metode generisanja ideja).
3. **Procjena ideja:** Nakon generisanja ideja, važno je naučiti kako procijeniti i vrednovati ideje. Procjena i vrednovanje ideja izvodi se prema određenim kriterijumima kao što su npr. izvodljivost, originalnost, važnost i prihvatljivost.
4. **Implementiranje ideja:** Kako bi ideja postala inovacija, potrebno je implementirati je. Naučite kako razvijati planove za implementaciju, kako pratiti napredak i kako uspješno realizovati ideju.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju kompetencije kreativnosti i inovativnosti:

1. **Brainstorming:** Organizujte sesiju brainstorminga u kojoj se moraju generisati ideje na zadatu temu. Podstaknite polaznike da se ne ograničavaju u svojim idejama i da se igraju s različitim pravicima razmišljanja.
2. **Mind mapping:** Upotrijebite mind mapping alate kako biste pomogli u organizaciji ideja i povezali različite ideje.
3. **SWOT analiza:** Dodijelite zadatak u kojem je potrebno sprovesti SWOT analizu (analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnji) na određenom proizvodu ili usluzi i predložiti inovativne ideje za poboljšanje proizvoda ili usluge.
4. **Razvoj novog proizvoda:** Dodijelite projekt u kojem je potrebno razviti novi proizvod ili uslugu. Podstaknite korićenje različitih tehnika za generisanje ideja i njihovo vrednovanje prema kriterijumima izvodljivosti, originalnosti, važnosti i prihvatljivosti.

SWOT analiza je tehnika koja se koristi za procjenu snaga, slabosti, prilika i prijetnji (engl. strengths, weaknesses, opportunities, threats) koje se odnose na određenu temu ili situaciju. SWOT analiza se može primijeniti na bilo koju temu, od pojedinačnih projekata do širokih strategija. U edukativnom ambijentu, SWOT analiza se može koristiti za procjenu snaga i slabosti jedinog učenika ili grupe učenika, kao i za procjenu prilika i prijetnji koje se odnose na određeni predmet ili nastavnu jedinicu.

Mind mapping je tehnika koja se koristi za vizualizaciju ideja i koncepta. Ideje se prikazuju na papiru ili računarskom programu na središnjem mjestu, a zatim se povezuju s drugim idejama pomoću linija i grana. Mind mapping se može koristiti za organizaciju informacija, razvijanje novih ideja ili rješavanje problema. U edukativnom ambijentu, mind mapping se može koristiti za stvaranje vizualnih prikaza gradiva, kao i za podsticanje učenika da razviju nove ideje i koncepte.

Brainstorming je tehnika koja se koristi za generisanje velikog broja ideja u kratkom vremenskom razdoblju. Polaznici se podstiču da iznesu sve ideje koje im padnu na pamet, bez obzira na to jesu li realistične ili ne. Nakon što se generiše velik broj ideja, polaznici se zatim mogu usredsrijediti na najbolje ideje i razvijati ih dalje. U edukativnom ambijentu, brainstorming se može koristiti za generisanje ideja za projekte ili zadatke, kao i za podsticanje kreativnosti i razmišljanja izvan okvira.

SCAMPER je akronim za Substitute, Combine, Adapt, Modify, Put to another use, Eliminate, Reverse, što predstavlja skup tehnika koje se mogu koristiti za razvijanje novih ideja i rješavanje problema. Svaka riječ u akronimu predstavlja drugu tehniku. Substitute se odnosi na zamjenu nekog dijela problema drugim dijelom, Combine na spajanje dvije ideje ili dijela problema, Adapt na prilagođavanje ideje iz drugog konteksta, Modify na izmjenu dijela problema, Put to another use na primjenu dijela problema u drugačijem kontekstu, Eliminate na uklanjanje dijela problema, a Reverse na razmatranje problema iz suprotnog ugla. U edukativnom ambijentu, SCAMPER se može koristiti za podsticanje učenika da razmišljaju izvan okvira i razvijaju nove ideje za projekte ili zadatke.

SWOT analiza, mind mapping, brainstorming i SCAMPER su često korišćene tehnike u edukativnom ambijentu za podsticanje kreativnosti, razmišljanja izvan okvira i donošenja odluka.

Okvir 3: Tehnike generisanja ideja.

EFIKASNOST NA POSLU (ESCO T3.1)

Efikasnost u poslu je transversalna kompetencija koja je ključna za uspjeh u praktično bilo kojoj sferi rada. Ovdje su neki od koraka putem kojih možete uvesti efikasnost u poslu u edukativni rad sa odraslim polaznicima.

1. **Organizacija vremena:** Jedan od prvih koraka u razvoju efikasnosti u poslu je naučiti kako organizovati vrijeme i aktivnosti. Naučite kako postaviti prioritete, kako planirati dan i kako koristiti alate za upravljanje vremenom.
2. **Efikasnost u radu:** Drugi korak u razvoju efikasnosti u poslu je naučiti principe efikasnosti. Naučite principe i tehnike poput delegiranja, izbjegavanja multitaskinga i fokusiranja kako bismo mogli biti efikasni u radu, kao i klasične (tzv. “waterfall”) i “agile” logike organizovanja i planiranja aktivnosti (vidjeti i poglavlje “Planiranje i organizacija”) a sa ciljem optimizacije produktivnosti i efikasnosti u poslu.
3. **Korišćenje tehnologija:** Treći korak u razvoju efikasnosti u poslu je korišćenje tehnologija sa ciljem povećanja efikasnosti u radu. Naučite korišćenje alata poput tablica (spreadsheet), prezentacija i alata za klasično i Agile ¹ upravljanje projektima kako bismo poboljšali produktivnost i efikasnost.
4. **Saradnja i timski rad:** Sarađivanje s drugima je ključno za uspjeh u bilo kojoj karijeri. Razvijati sposobnost efikasnog komuniciranja, raspodjele zadataka i efikasnog rada u timu kako bismo postigli zajedničke ciljeve.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju kompetencije efikasnosti u poslu:

1. **Planiranje vremena:** Dodijelite zadatak u kojem je potrebno isplanirati dan i postaviti prioritete za sprovođenje zadataka. Zatražite od polaznika da prate napredak i procijene produktivnost.
2. **Delegiranje:** Organizujte aktivnost u kojoj je potrebno delegirati zadatke drugim članovima tima i pratiti njihov napredak. Ovo će im pomoći da razviju logiku podjele zadataka i kako raditi sa drugima.
3. **Upravljanje projektima:** Dodijelite projekt u kojem polaznici moraju razviti plan projekta i pratiti napredak tokom projekta. Ovo će im pomoći u razvoju sposobnosti korišćenja već pomenutih alata za upravljanje projektima, ali u cilju povećanja efikasnosti u radu.
4. **Timski rad:** Aktivnost u kojoj je potrebno raditi u timu na rješavanju određenog problema. Podstaknite efikasne vidove komunikacije i raspodjele zadataka kako bi tim postigao zajednički cilj.

Integrisanjem efikasnosti u poslu u svoje didaktičke aktivnosti, možete pomoći svojim polaznicima da razvijaju neke od veoma važnih vještina neophodnih za uspjeh u karijerama i ličnom životu.

---

¹ Agile logika upravljanja projektima je pristup koji se fokusira na adaptivno planiranje, timsku saradnju i brze iteracije radi postizanja ciljeva. Umjesto tradicionalnog linearnog pristupa, agile logika podstiče fleksibilnost, kontinuiranu komunikaciju, isporuku vrijednosti korisnicima i kontinuirano poboljšanje kroz iterativne cikluse rada. Vidjeti npr. Jim Highsmith “Agile Project Management: Creating Innovative Products”, Addison-Wesley Professional (2009)

INICIJATIVA I PROAKTIVNOST (ESCO T3.2)

Inicijativa i proaktivnost su transverzalne kompetencije koje su ključne za uspjeh u bilo kojoj oblasti. Kada je u pitanju nastava, ove vještine mogu se razvijati kroz različite didaktičke aktivnosti. Slijede neki koraci koji se mogu preduzeti kako bi se inicijativa i proaktivnost uvrstili u nastavni proces.

1. **Podsticanje samoinicijativnosti:** Prvi korak u razvoju inicijative i proaktivnosti je podsticanje samoinicijativnosti i to kroz preuzimanje inicijative za ostvarivanje proaktivnosti u svom radu, preuzimanje odgovornosti za svoj rad i za traženje novih izazova.
2. **Pravilan pristup postavljanju ciljeva:** Drugi korak u razvoju inicijativnosti i proaktivnosti je naučiti svoje polaznike kako postavljati ciljeve. Naučite ih kako da pravilno postavljaju SMART ciljeve (specifične, mjerljive, ostvarive, relevantne i vremenski ograničene - vidjeti okvir 1: SMART model postavljanja ciljeva) kako bi imali jasne smjernice za svoj rad.
3. **Preuzimanje odgovornosti:** Treći korak u razvoju inicijative i proaktivnosti je naučiti kako preuzeti odgovornost za svoj rad i svoje odluke i kako rješavati probleme.
4. **Prilagođavanje promjenama:** Promjene su neizbježne u svim oblastima rada. Važno je znati kako se prilagoditi promjenama i kako biti proaktivan u pronalaženju rješenja za nove izazove.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju kompetencije inicijative i proaktivnosti:

1. **Postavljanje ciljeva:** Dodijelite zadatak u kojem polaznici moraju postaviti SMART ciljeve za svoj rad u školi ili u budućoj karijeri. Zatražite od njih da prate svoj napredak i procijene svoju uspješnost u postizanju svojih ciljeva.
2. **Rješavanje problema:** Organizujte aktivnost u kojoj polaznici moraju riješiti problem sa kojim se susreću. Podstaknite ih da budu proaktivni u pronalaženju rješenja i da preuzmu odgovornost za svoje odluke.
3. **Timski rad:** Organizujte aktivnost u kojoj polaznici moraju raditi u timu na rješavanju određenog problema. Podstaknite ih da budu proaktivni u pronalaženju rješenja i da preuzmu odgovornost za svoj dio zadatka.
4. **Inovativni projekti:** Dodijelite projekt u kojem polaznici moraju razviti inovativni proizvod ili uslugu. Podstaknite ih da budu proaktivni u pronalaženju novih ideja i rješenja za poboljšanje proizvoda ili usluge.

Integriranjem inicijative i proaktivnosti u svoje didaktičke aktivnosti, možete pomoći svojim polaznicima da razviju vještine koje su im potrebne za uspjeh u njihovim budućim karijerama i ličnom životu. Zapamtite da trebate podsticati samoinicijativnost, naučiti kako da postavljaju ciljeve, kako da preuzimaju odgovornost i kako da se prilagode promjenama.

OPTIMIZAM I POZITIVAN STAV (ESCO T3.4)

Optimizam i pozitivan stav su transversalne kompetencije koje su ključne za uspjeh u bilo kojoj karijeri. Razvijanje ove vještine je moguće kroz različite didaktičke aktivnosti. Ovdje su neki koraci koji se mogu preduzeti kako bi se optimizam i pozitivan stav uključili u edukativni rad sa odraslim polaznicima.

- 1. Podsticanje pozitivnog stava:** Prvi korak u razvoju optimizma i pozitivnog stava je podsticanje pozitivnog stava. Ohrabriti polaznike da razmišljaju pozitivno i da se usredsrijede na rješenja umjesto na same probleme. Treba ih podstaći da prepoznaju svoje snage i uspjehe (vidjeti okvir 4: Tehnike za razvoj optimizma i pozitivnog stava i okvir 6: Tehnike za razvoj optimističkog stava iz domena tzv. “pozitivne psihologije”).
- 2. Savladavanje prepreka:** Drugi korak u razvoju optimizma i pozitivnog stava je naučiti kako savladati prepreke. Naučiti kako se nositi sa neuspjehom i kako se vratiti nakon neuspjeha predstavlja vrlo važne vještine koje polaznici trebaju naučiti zarad uspjeha u poslovnom i ličnom životu. Traženje pozitivnih aspekata u svakoj situaciji bitan je element ovog koraka.
- 3. Suočavanje sa kritikama:** Treći korak u razvoju optimizma i pozitivnog stava je naučiti kako se suočiti sa kritikama. Naučiti kako prihvatiti kritiku i kako je koristiti za rast i razvoj. Fokusirati se na pozitivne aspekte kritike i naučiti kako se fokusirati na rješenja.
- 4. Motivisanje sebe i drugih:** Motivacija je ključna za uspjeh u bilo kojoj karijeri. Naučiti kako motivisati sebe i druge, takođe je vrlo važna vještina koja se može razviti kroz obuke odraslih. Treba motivisati polaznike da postavljaju ciljeve, da se usredsrijede na pozitivne aspekte i da prepoznaju svoje uspjehe.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju kompetencije optimizma i pozitivnog stava:

- 1. Pozitivno razmišljanje:** Dodijeliti zadatak u kojem polaznici moraju pronaći pozitivne aspekte u svakoj situaciji. Motivisati ih da se usredsrijede na rješenja umjesto na probleme.
- 2. Prevazilaženje neuspjeha:** Organizovati aktivnost u kojoj polaznici razgovaraju o nekom neuspjehu koji su doživjeli i kako su se vratili nakon tog neuspjeha. Treba ih podstaći da traže pozitivne aspekte u neuspjehu i da se fokusiraju na rješenja, tačnije kako da defekt pretvore u efekt.
- 3. Kritičko razmišljanje:** Aktivnost u kojoj polaznici moraju razgovarati o kritici koju su primili i kako su je prihvatili. Podstaći ih da se fokusiraju na pozitivne aspekte kritike i da se fokusiraju na rješenja.
- 4. Motivacija:** Dodijelite projekt u kojem polaznici moraju razviti plan motivacije za sebe ili za nekog drugog. Podstaknite ih da postavljaju ciljeve, da se fokusiraju na pozitivne aspekte i da prepoznaju svoje uspjehe.

Integrisanjem optimizma i pozitivnog stava u didaktičke aktivnosti, pomažemo da se razviju vještine koje su potrebne za uspjeh u poslovnim karijerama i privatnom životu polaznika. Važno je da treba podsticati pozitivan stav, naučiti kako savladati prepreke, kako se suočiti sa kritikama i kako motivisati sebe i druge.

Prema Hofstedeovoj dimenziji “izbjegavanja nesigurnosti”, Crna Gora se može smatrati društvom sa visokim nivoom izbjegavanja nesigurnosti. To znači da ljudi imaju strah od grešaka i nepredvidivosti, što može ograničiti njihovu spremnost za inovacije i eksperimentisanje.

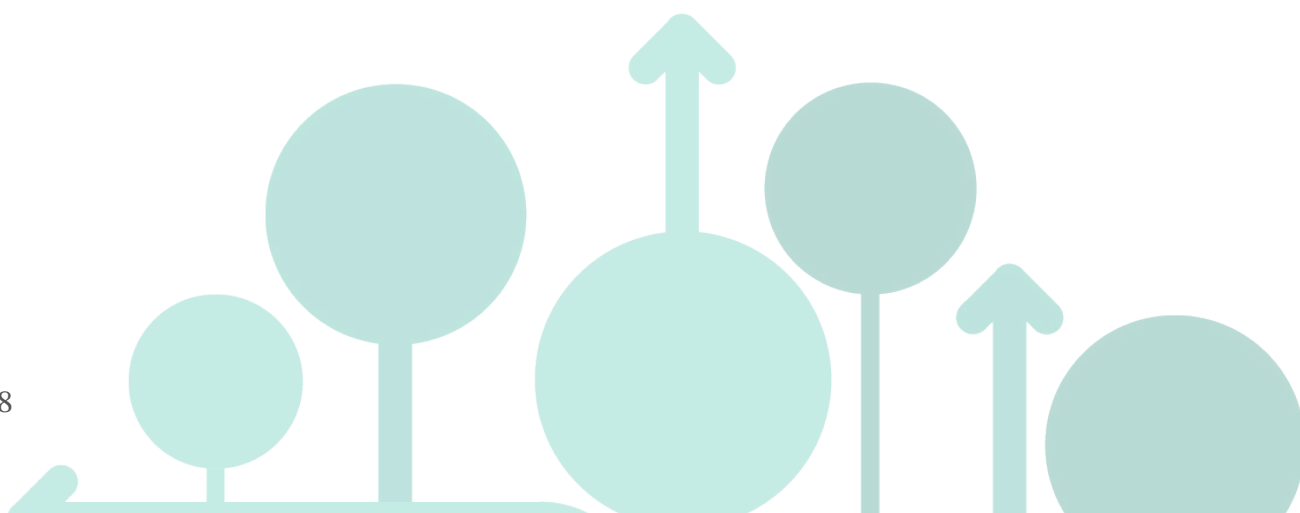
Prema istraživanju Ronald Inglehart-a o vrijednostima i postmodernom društvu, Crna Gora je u procesu prelaska iz tradicionalnog u postmoderni sistem vrijednosti. U postmodernom društvu naglasak se stavlja na individualizam, slobodu izbora i samoostvarenje. Razvoj optimističkog stava je dio ovog tranzicijskog procesa, kroz osnaživanje pojedinaca da se osjećaju samopouzdana u suočavanju s izazovima, eksperimentisanju s novim idejama i prihvatanju rizika kao sastavnog dijela procesa inovacije.

Stoga, fokus na smanjenje straha od greške i razvoj optimističkog stava u Crnoj Gori može pomoći u prevazilaženju prepreka koje proizlaze iz društvenih i kulturnih faktora. To bi moglo podstaknuti inovativnost, kreativnost i otvorenost za nove ideje, što je ključno za dugoročni socioekonomski razvoj i prilagođavanje promjenama u savremenom svijetu.

Okvir 4: Tehnike za razvoj optimizma i pozitivnog stava.

Postoji nekoliko tehnika koje se mogu primijeniti kako bi se razvijao pozitivan i optimističan stav i smanjio strah od greške i potreba za izbjegavanjem nesigurnih situacija. U literaturi postoje indicije da je u našoj zemlji posebno važno podsticati optimizam, ali i smanjivati prisustvo straha od greške. Neke od tih tehnika su:

- 1. Praćenje i davanje konstruktivne i pozitivne povratne informacije** - Polaznici često osjećaju strah od greške zbog straha od negativne povratne informacije. Međutim, ako im se pruži konstruktivna i pozitivna povratna informacija, to može pomoći u smanjenju straha od greške i podsticanju pozitivnog stava. To može pomoći u razumijevanju činjenice da su greške neizbježne i da su one jedinstvena prilika za učenje i rast (vidjeti okvir 5: Davanje povratne informacije polaznicima u skladu sa principima koji jačaju pozitivan stav i smanjuju strah od kritike i greške).
- 2. Podsticanje polaznika da postavljaju pitanja** - može im pomoći da se osjećaju sigurnije u različitim situacijama. Važno je pružiti prostor za postavljanje pitanja, to može pomoći u razvoju razumijevanja i smanjenju straha.
- 3. Podsticanje rješavanja problema** - Podsticanje samostalnog rješavanja problema (vidjeti poglavlje “Rješavanje problema”) pomaže u razvijanju samopouzdanja i smanjivanju straha od neuspjeha. Podsticanje rješavanja problema i pronalaženja rješenja, pomaže u razvoju vještina donošenja odluka i razvoju stava koji odlikuje samopouzdanje.

4. **Primjena pozitivne psihologije**² - može pomoći u razvijanju pozitivnog stava i smanjivanju straha od greške. Primjeri tehnika pozitivne psihologije su tehnika “dnevnika zahvalnosti”, fokusiranje na snage ili prednosti, razvijanje optimizma (positive reframing) i upotreba pozitivnih afirmacija. Ako se polaznici fokusiraju na pozitivne aspekte i razvoj optimizma to im može pomoći u smanjenju straha od greške i potrebe za izbjegavanjem nesigurnih situacija.
5. **Podsticanje kolaborativnog učenja** - pomaže u razvijanju samopouzdanja i smanjenju straha od greške. Treba raditi na tome da se podstiče kod polaznika saradnja i razgovor o idejama, pomoći im u stvaranju sigurnog i podržavajućeg okruženja za učenje.

Ukratko, razvijanje pozitivnog i optimističkog stava te smanjivanje straha od greške i potrebe za izbjegavanjem nesigurnih situacija može se postići primjenom različitih tehnika. Praćenje i davanje povratne informacije, podsticanje postavljanja pitanja, podsticanje rješavanja problema, primjena pozitivne psihologije i kolaborativnog učenja samo su neke od tehnika koje se mogu primijeniti u radu sa odraslim polaznicima.

Kada se radi o davanju povratne informacije ili feedback-a u cilju ohrabrenja i stimulisanja, važno je primijeniti principe efikasnog i učinkovitog davanja povratne informacije. To uključuje:

1. **Fokusiranje na ponašanje, a ne na osobu** - Važno je fokusirati se na ponašanje koje se treba poboljšati ili koje je bilo uspješno, a ne na osobu kao takvu. Na taj način se izbjegava osjećaj kritike ili ličnog napada.
2. **Konstruktivnost** - Povratna informacija mora biti konstruktivna i pozitivna, a ne samo negativna. Treba prepoznati i pohvaliti kada se nešto dobro uradi, a ne samo kritikovati loše.
3. **Specifičnost** - Povratna informacija bi trebalo da bude specifična i jasna, a ne uopštena. Treba se fokusirati na konkretne primjere i situacije, umjesto na opšte procjene i stavove.
4. **Pravovremenost** - Povratna informacija bi trebalo da bude pravovremena, a ne odgođena. Što se prije pruži povratna informacija, to će biti efikasnija u cilju promjene željenog ponašanja.
5. **Jasan plan akcije** - Uz povratnu informaciju bi trebao biti priložen i jasan plan akcije, koji će pomoći u postizanju željenog ponašanja.

Primjenjujući ove principe, davanje povratne informacije može biti efikasno i ohrabrujuće, te pomoći u razvoju pozitivnog stava prema učenju i smanjenju straha od greške.

Okvir 5: Davanje povratne informacije polaznicima u skladu sa principima koji jačaju pozitivan stav i smanjuju strah od kritike i greške.

---

² Pozitivna psihologija je grana psihologije koja se fokusira na proučavanje pozitivnih aspekata ljudskog iskustva, kao što su sreća, zadovoljstvo, blagostanje i snage ličnosti. Umjesto da se fokusira samo na probleme i patologiju, pozitivna psihologija istražuje kako ljudi mogu postići i održati emocionalno blagostanje, razviti pozitivne odnose, ostvariti svoj puni potencijal i živjeti ispunjen život.

Najvažniji principi pozitivne psihologije uključuju fokusiranje na snage i pozitivne osobine, razvijanje pozitivnih emocija, kultivisanje značenja i svrhe, jačanje odnosa i povezanosti, te promocija postignuća i rasta. Ova disciplina naglašava važnost individualne sreće i blagostanja, ali takođe ističe društvene i kolektivne aspekte koji doprinose opštem blagostanju.

Vidjeti Martin E. P. Seligman, “Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being”, Free Press (2011)

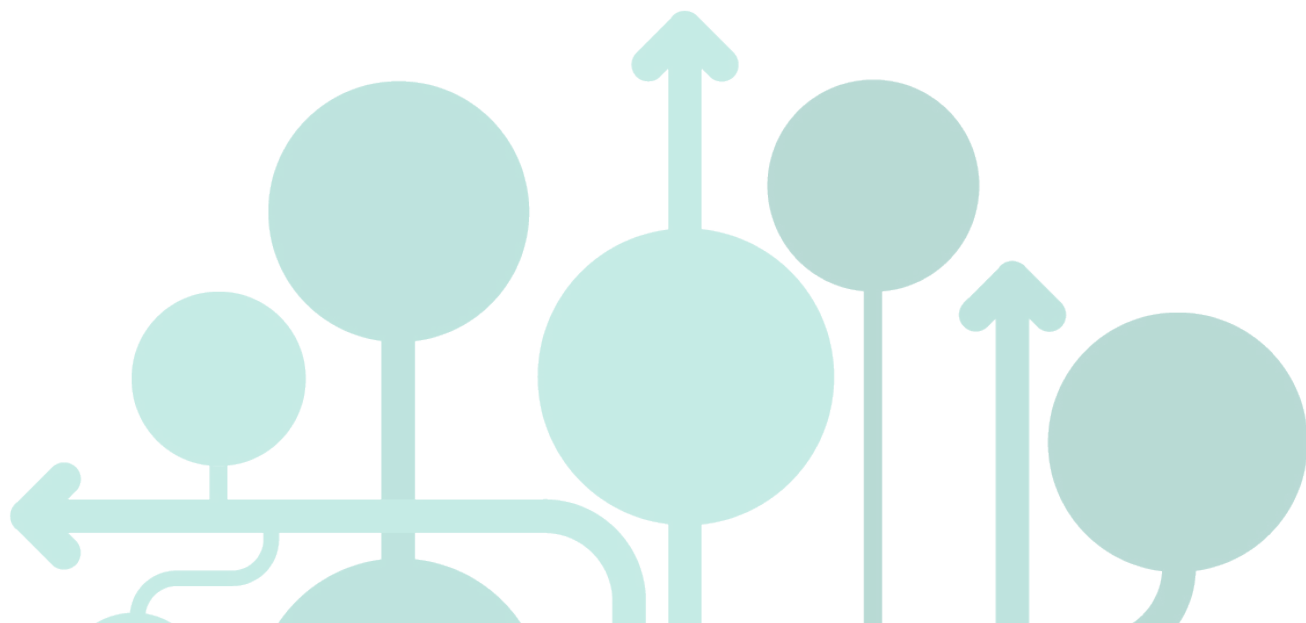
Primjeri tehnika pozitivne psihologije su ključni alati koji mogu pomoći pojedincima u razvijanju pozitivne perspektive i smanjenju straha od greške. Tehnika “dnevnika zahvalnosti” podrazumijeva svjesno zapisivanje stvari za koje smo zahvalni svakodnevno. Ova tehnika podstiče fokusiranje na pozitivne aspekte života i pomaže nam da se usredsredimo na ono što je dobro umjesto na nedostatke ili greške. Kroz redovno praktikovanje dnevnika zahvalnosti, ljudi postaju svjesniji pozitivnih događaja i iskustava te razvijaju više optimizma.

Fokusiranje na snage ili prednosti je druga tehnika koja se koristi u pozitivnoj psihologiji. Umjesto da se usredsredimo na naše slabosti, ova tehnika podstiče prepoznavanje i razvoj naših snaga i pozitivnih osobina. Kroz identifikaciju i korišćenje svojih snaga, ljudi postaju samopouzdaniji i sposobni da se nose sa izazovima. Razvoj optimizma, poznat i kao “pozitivno restrukturiranje”, uključuje preispitivanje negativnih situacija i traženje pozitivnih ili konstruktivnih aspekata u njima. Ova tehnika pomaže u promjeni našeg načina razmišljanja o greškama, prepoznavanju mogućnosti za učenje i rast te smanjenju straha od neuspjeha.

Korišćenje pozitivnih afirmacija je još jedan alat koji se često koristi u pozitivnoj psihologiji. Pozitivne afirmacije su izjave koje nam pomažu da promijenimo negativna uvjerenja ili misli i usmjerimo se prema pozitivnijem razmišljanju. Ove afirmacije se često ponavljaju i usmjerene su na podsticanje samopouzdanja i optimizma. Kroz redovno ponavljanje pozitivnih afirmacija, polaznici mogu smanjiti negativne misli i strahove te razviti pozitivniji stav prema sebi i svojim sposobnostima.

Kada se polaznici fokusiraju na pozitivne aspekte i razvoj optimizma kroz ove tehnike, to im može pomoći u smanjenju straha od greške i potrebe za izbjegavanjem nesigurnih situacija. Razvijanje pozitivne psihološke perspektive i usvajanje optimističkog stava može osnažiti polaznike da se suoče sa izazovima, prihvate rizik i prihvate greške kao priliku za učenje i rast.

Okvir 6: Tehnike za razvoj optimističkog stava iz domena tzv. “pozitivne psihologije”.

MOTIVACIJA I ŽELJA ZA UČENJEM (ESCO T3.4)

Kao i u prethodnim slučajevima u daljem tekstu su neki od koraka koji se mogu primijeniti kako biste uveli motivaciju i želju za učenjem u svoj obrazovni rad sa odraslim polaznicima.

- 1. Podsticanje želje za učenjem:** Prvi korak u razvoju motivacije i želje za učenjem je podsticanje želje za učenjem. Ohrabrite polaznike da budu znatiželjni i da teže stalnom (kontinuiranom) učenju i razvoju. Podstaknite ih da razviju interes za područja koja ih zanimaju koja čine funkcionalne sfere života i rada (vidjeti okvir 7: Tehnike razvijanja motivacije i želje za učenjem).
- 2. Podsticanje postavljanja ciljeva:** Drugi korak u razvoju motivacije i želje za učenjem je kako postavljati ciljeve. Već smo pomenuli SMART okvir za postavljanje ciljeva (specifične, mjerljive, ostvarive, relevantne i vremenski ograničene). Isti principi se odnose i na postavljanje ličnih ciljeva razvoja (ličnosti, znanja, sposobnosti) kako bismo imali jasne smjernice za rad na tim pravcima ličnog razvoja.
- 3. Podsticanje dobre organizacije:** Treći korak u razvoju motivacije i želje za učenjem je naučiti kako se organizovati na putu razvoja. Kako planirati vrijeme i kako se fokusirati na zadatke. Podstaknite svoje polaznike da razviju strategije za rješavanje problema.
- 4. Naučite kako se fokusirati**³ : Fokusiranost je važna za postizanje uspjeha u bilo kojoj karijeri. Naučite polaznike kako da se fokusiraju na zadatke i kako da se nose sa faktorima koji im remete pažnju. Podstaknite ih da budu uporni u postizanju svojih ciljeva.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju kompetencije motivacije i želje za učenjem:

- 1. Razvoj interesovanja:** Organizujte aktivnosti koje će pomoći polaznicima da razviju interes za područja koja ih zanimaju. To može uključivati posjete stručnjaka u različitim područjima, izlete, gostujuće predavače ili interaktivne radionice.
- 2. Postavljanje ciljeva:** Dodijelite zadatak u kojem polaznici moraju postaviti SMART ciljeve za svoje obrazovanje ili karijeru. Podstaknite ih da prate svoj napredak i procijene svoju uspješnost u postizanju ciljeva.
- 3. Organizacijske vještine:** Naučite svoje polaznike kako da organizuju svoje vrijeme i kako da se fokusiraju na važne zadatke. Organizujte aktivnosti u kojima je potrebno planirati vrijeme i izvršavati zadatke prema rasporedu (vidjeti i poglavlje “Planiranje i organizacija”).
- 4. Kursevi motivacije:** Organizacija treninga i kurseva motivacije je jedan od načina putem kojeg je moguće fokusirati se na razvoj samopouzdanja, uspostavljanja ciljeva, organizacijske vještine ili na razvoj motivacije uopšte.

Integracijom motivacije i želje za učenjem u svoje didaktičke aktivnosti, pomoći ćete razvoju ovih vještina. Koristite aktivnosti koje će podstaknuti znatiželju i interes polaznika, a takođe i pomoći da se razviju organizacijske vještine i strategije za rješavanje problema. U to spada i uključivanje SMART ciljeva i praćenje napretka prema tim ciljevima. Takođe, moguće je organizovati i kurseve motivacije koji će pomoći vašim polaznicima da razviju samopouzdanje i motivaciju za ostvarenje ciljeva.

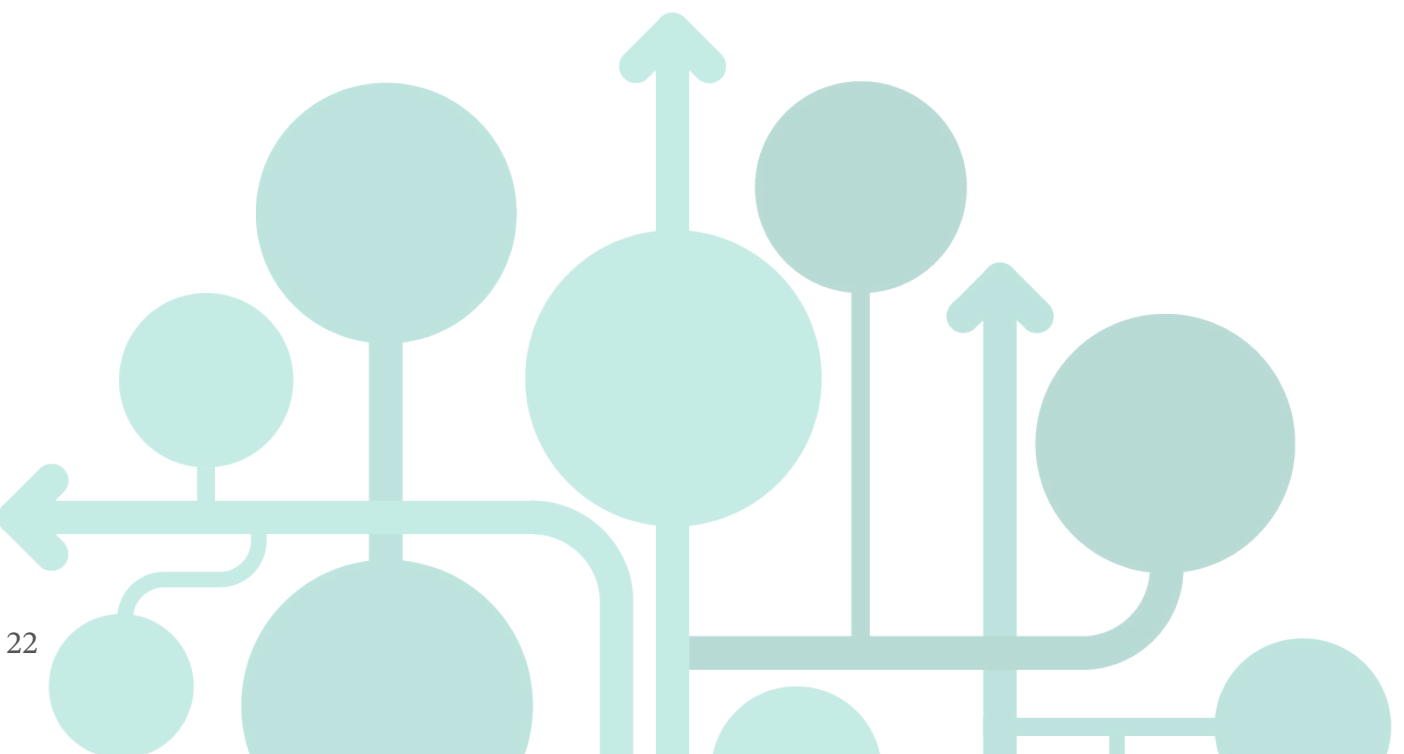
³ Danijel Goleman, “Fokusiranost: neprimetni pokretač izuzetnosti”, Geopoetika, 2015 Vidjeti Martin E. P. Seligman, “Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being”, Free Press (2011)

Postoje mnoge tehnike i logike koje se mogu primijeniti kako bi se razvijala motivacija i želja za učenjem. Neke od tih tehnika i logika uključuju:

1. **Postavljanje ciljeva** - Postavljanje realnih i izazovnih ciljeva može pomoći u domenu motivacije za učenje. Ciljevi bi trebali biti jasni, mjerljivi i usmjereni na ono što se želi postići.
2. **Povezivanje sa ličnim interesima** - Povezivanje nastavnih sadržaja sa ličnim interesima i polaznika može biti važan faktor motivacije u učenju. Ako polaznici vide kako im gradivo može pomoći u ostvarivanju njihovih ciljeva i interesa, biće motivisaniji da uče.
3. **Korišćenje pozitivne psihologije** - Korišćenje pozitivne psihologije može pomoći u motivaciji za učenje. To uključuje primjenu tehnika poput zahvalnosti, fokusiranja na snage (na "prednosti" ili "vrline") i razvijanja optimizma.
4. **Korišćenje različitih metoda podučavanja** - poput grupnog rada, igre uloga, projekata ili debata, može pomoći u motivisanju za učenje. Raznolikost metoda podučavanja može pomoći da se polaznici osjećaju više uključenima i da budu zainteresovaniji za gradivo.
5. **Davanje pozitivne povratne informacije** - (tzv. feedback) može pomoći polaznicima da se osjećaju motivisanije za učenje. Pružanje pozitivne povratne informacije o radu i napretku, može motivisati da se nastavi sa trudom i radom.
6. **Podsticanje samostalnosti i autonomije u učenju** - može pomoći u osjećaju motivacije. Podsticanjem da se samostalno istražuje i uči, može se pomoći u razvoju vještina samoučenja i u povećanju motivacije.

Ukratko, postavljanje ciljeva i povezivanje sa ličnim interesima, korišćenje pozitivne psihologije, korišćenje različitih metoda podučavanja, davanje pozitivne povratne informacije i podsticanje samostalnosti su samo neke od tehnika i logika koje se mogu primijeniti kako bi se razvijala motivacija i želja za učenjem.

Okvir 7: Tehnike razvijanja motivacije i želje za učenjem.

Komunikacija i komunikativnost su ključne transverzalne kompetencije. Integrisanjem ovih kompetencija u svoje didaktičke aktivnosti, nastavnici mogu pomoći polaznicima da razviju vještine koje su im potrebne za uspjeh u budućim karijerama i ličnom životu. Evo nekoliko principa i postupaka koji mogu biti korišćeni za komunikaciju i komunikativnost u obrazovnom radu sa odraslim polaznicima.

1. **Razvijanje verbalnih i neverbalnih komunikacijskih vještina:** Pomažite polaznicima u razvoju svojih verbalnih i neverbalnih komunikacijskih vještina. To će pomoći u boljem izražavanju misli i ideja i u efikasnosti u timskom radu. Na primjer, možete koristiti igre uloga ili druge vježbe kako biste pomogli u razvoju tih vještina.
2. **Podsticanje kritičkog razmišljanja:** Podstičite kritičko razmišljanje kroz otvorene diskusije i rasprave o različitim temama. Ovo će pomoći da se razviju sposobnost slušanja i razumijevanja različitih perspektiva, što je ključno za uspješnu komunikaciju.
3. **Razvijanje sposobnosti pisanja:** Ključno je za uspješnu komunikaciju u obrazovanju i poslovnom svijetu. Moguće ga je razviti kroz česte zahtjeve da se pišu eseji, izvještaji i druge vrste pisanih radova.
4. **Podsticanje saradnje:** U cilju razvoja sposobnosti timskog rada i komunikacije, moguće je organizovati timski rad na projektima ili igre timskog karaktera.
5. **Korišćenje tehnologije:** Tehnologija može biti korisna u razvoju komunikacijskih vještina. Moguće je koristiti različite alate i aplikacije za komunikaciju i saradnju, poput video konferencija, zajedničkih virtuelnih radnih prostora, društvenih mreža ili aplikacija “na cloudu”.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju kompetencije komunikacije i komunikativnosti su:

1. **Debata:** Debata o nekoj temi koja će polaznicima pomoći da razviju svoje sposobnosti kritičkog razmišljanja i verbalne komunikacije.
2. **Pisanje eseja:** Dodijelite zadatak pisanja eseja o određenoj temi kako bi polaznici razvili svoje sposobnosti pisanja i izražavanja misli.
3. **Komunikacijska vježba:** Organizujte komunikacijsku vježbu u kojoj će se raditi u parovima ili manjim grupama kako bi polaznici razvili svoje sposobnosti neverbalne komunikacije i timskog rada.
4. **Timska igra:** Organizujte timske igre koje će pomoći polaznicima u razvoju sposobnosti timskog rada i komunikacije.
5. **Online saradnja:** Osmislite aktivnosti u kojima se ostvaruje online saradnja polaznika koristeći alate poput zajedničkih radnih prostora (worskpaces) i društvenih mreža, a koje mogu biti od pomoći u razvoju sposobnosti komunikacije i saradnje putem interneta.

Ukupno gledano, integrisanje komunikacijskih vještina i komunikativnosti u didaktičke aktivnosti može pomoći u razvoju vještina koje su potrebne za uspjeh polaznika u svim sferama njihovog života i rada. Govorimo o razvoju verbalnih i neverbalnih komunikacijskih vještina, podsticanju kritičkog razmišljanja, razvijanju sposobnosti pisanja, kao i saradnje, te korišćenju tehnologija koje predstavljaju neke od koraka koji se mogu preduzeti kako bismo uveli komunikaciju i komunikativnost u svoj edukativni rad sa odraslim polaznicima. Kroz primjere aktivnosti poput debate, pisanja eseja, komunikacijskih vježbi, timske igre i online saradnje, polaznici će imati priliku razviti i primijeniti svoje komunikacijske vještine u praksi, što će im biti korisno u budućnosti.

MOTIVACIJA I PODRŠKA DRUGIMA (ESCO T4.2)

Sposobnost motivisanja i podrške je ključna transverzalna kompetencija koju je neophodno integrisati u didaktičke aktivnosti. Evo nekoliko principia, koraka i ideja koje možete primijeniti kako biste uveli sposobnost motivisanja i podrške u edukativni rad.

1. **Pružanje pozitivne povratne informacije (feedback-a):** pomaže u razvoju samopouzdanja i motivacije. Potrebno je pružiti stalne primjere pozitivne povratne informacije o napretku kako bi se polaznici ohrabрили da nastave raditi na sebi.
2. **Postavljanje izazova:** Postavljanje izazova je važno za razvoj motivacije i samopouzdanja. Izazovi mogu biti različiti, od rješavanja složenih problema do organizovanja događaja. Postavljanje izazova i podrška rješavanju, pomoći će da se razviju sposobnosti motivisanja i podrške drugima.
3. **Podsticanje saradnje:** Saradnja među polaznicima pomaže u razvoju sposobnosti motivisanja i podrške. Saradnja se može odvijati na projektima sa drugim aktivnostima pomaže da se razviju timske i komunikacijske vještine, što je ključno za uspješnu karijeru i lične ciljeve.
4. **Uvažavanje različitosti:** Uvažavanje različitosti ključno je za razvoj sposobnosti podrške. Stvoriti okruženje u kojem se uvažavaju različite kulture i perspektive i u kojem su svi slobodni da izraze mišljenja i osjećanja.
5. **Razvijanje empatije:** Razvijanje empatije pomaže da se razumiju i podržavaju drugi. Nastavnici bi trebali podsticati među polaznicima razgovore o empatiji i organizovati vježbe koje će pomoći polaznicima u razvoju ove vještine.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju sposobnost motivisanja i podrške:

1. **Mentorstvo:** Organizujte program mentorstva u kojem će stariji polaznici mentorisati mlade. Ovo će pomoći polaznicima u razvoju sposobnosti motivisanja i podrške.
2. **Timske aktivnosti:** Organizujte timske aktivnosti u kojima će polaznici morati sarađivati i podržavati jedni druge. Ovo će pomoći u razvoju sposobnosti motivisanja i podrške.
3. **Razgovori o empatiji:** Osmislite tematske razgovore koji će podsticati empatiju, osmislite vježbe koje će pomoći polaznicima u razvoju ove vještine.
4. **Rješavanje problema:** Organizujte aktivnosti rješavanja problema u kojima se mora sarađivati kako bi riješili složeni problem. Ovo će pomoći polaznicima u razvoju sposobnosti motivisanja i podrške.
5. **Pozitivna povratna informacija:** Pružite pozitivnu povratnu informaciju polaznicima o njihovom napretku i postignućima kako bi im povećali motivaciju i samopouzdanje.

Ukupno gledano, integrisanje sposobnosti motivisanja i podrške u didaktičke aktivnosti može pomoći polaznicima da razviju vještine koje su im potrebne za uspješnu karijeru i lični život. Pružanje pozitivne povratne informacije, postavljanje izazova, podsticanje saradnje, uvažavanje različitosti i razvijanje empatije su neki od koraka koji se mogu preduzeti kako bi uveli sposobnost motivisanja i podrške u edukativni rad sa polaznicima.

Kroz primjere aktivnosti poput mentorstva, timske aktivnosti, razgovora o empatiji, rješavanja problema i pružanja pozitivne povratne informacije, koristimo priliku da razvijemo i primijenimo sposobnosti motivisanja i podrške u praksi.

Nastavnici bi trebali stvoriti okruženje u kojem se uvažavaju različite kulture i perspektive te u kojem su polaznici slobodni izraziti svoje mišljenje i osjećaje. Podsticanje saradnje na projektima i drugim aktivnostima pomoći će da razviju svoje timske i komunikacijske vještine, što je ključno za uspješnu karijeru i lični život. Razvijanje empatije pomoći će polaznicima da razumiju i podržavaju druge te da budu uspješni u interakciji sa drugima u budućnosti.

TIMSKI RAD (ESCO 4.3)

Saradnja i timski rad takođe predstavljaju ključne transverzalne kompetencije. Evo nekih principa i koraka koji se mogu koristiti u cilju uvođenja saradnje i timskog rada u edukativni rad sa polaznicima.

1. **Stvaranje tima:** Stvaranje tima je važno za razvoj saradnje i timskog rada. Potrebno je organizovati aktivnosti koje će pomoći u upoznavanju, izgradnji međusobnog povjerenja i u razvoju svijesti o prednosti rada u timu.
2. **Postavljanje ciljeva:** Postavljanje jasnih i specifičnih ciljeva pomaže da se svi usmjere prema zajedničkom cilju i da se fokusiraju na postizanje rezultata. Nastavnik treba da podstiče zajedničko postavljanje ciljeva, kao i njihovo zajedničko ostvarivanje.
3. **Komunikacija:** Komunikacija je ključna za uspjeh timskog rada. Nastavnici bi trebalo da podstiču polaznike na komunikaciju koja je otvorena, jasna i konstruktivna, na aktivno slašanje jedni drugih i uvažavanje mišljenja i ideja drugih.
4. **Podjela uloga:** Podjela uloga pomaže da se razumiju zadaci i odgovornosti, te da se svi usmjeravaju prema zajedničkom cilju. Nastavnici bi trebalo da podstiču polaznike na samostalno određivanje zadataka i odgovornosti, te zajedničko provjeravanje i analizu rezultata.
5. **Rješavanje problema:** Rješavanje problema je važan dio timskog rada. Važno je podsticati polaznike na zajedničko rješavanje problema, na istraživanje različitih mogućnosti i na donošenje odluka koje su u najboljem interesu tima.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju saradnju i timski rad:

1. **Projekti:** U kojima se radi u timovima na ostvarenju zajedničkog cilja. Projekti mogu biti različiti, od organizacije događaja do rješavanja složenih problema.
2. **Timske igre:** Koje će pomoći upoznavanju, izgradnji međusobnog povjerenja i razvijanju timskog duha. Timske igre mogu biti različite, od sportskih aktivnosti do igara koje razvijaju timsku komunikaciju, poštovanje pravila i uloga i sl.
3. **Simulacije:** Koje će pomoći polaznicima da razviju vještine timskog rada: od simulacije poslovanja (business simulations) do simulacije rješavanja problema.
4. **Diskusije:** O temama koje zahtijevaju i razvijaju razmišljanje, kako bi se razvile vještine slušanja, izražavanja mišljenja i uvažavanja stavova drugih.
5. **Grupe za samopomoć:** U kojima se zajedno radi na rješavanju problema i izazova s kojima se polaznici suočavaju u svom profesionalnom ili ličnom životu.

Ukupno gledano, integrisanje saradnje i timskog rada u didaktičke aktivnosti može pomoći polaznicima u razvoju vještina koje su im potrebne za uspjeh u budućim karijerama i ličnom životu. Podrška u razvoju ovih vještina ostvaruje se kroz aktivnosti koje podstiču saradnju i timski rad, a mogu biti zabavne, izazovne i korisne za sve polaznike. Važno je naglasiti da saradnja i timski rad ne samo da doprinose postizanju boljih rezultata, već i razvijaju važne socijalne i emocionalne vještine poput slušanja, empatije, timskog duha, tolerancije i konstruktivne komunikacije.

Liderstvo je važna kompetencija koju je potrebno razvijati i kod nastavnika i kod polaznika. Liderstvo se može direktno manifestovati u različitim područjima obrazovanja poput upravljanja grupnom dinamikom, preko mentorstva polaznika, organizacije i sprovođenja projekata i drugih aktivnosti.

Evo nekih principa koji se mogu koristiti u cilju razvoja liderstva.

- 1. Razumijevanje liderstva:** Liderstvo nije samo u tome da se bude vođa ili da se ima moć nad drugima. Liderstvo je sposobnost motivisanja drugih i dobijanja njihove podrške u postizanju zajedničkih ciljeva. Učenje o različitim stilovima liderstva i primjene odgovarajućeg stila u različitim situacijama može pomoći u razvoju ličnog liderstva ⁴.
- 2. Razvoj samopouzdanja:** Samopouzdanje je važno za liderstvo. Razvijati lično samopouzdanje kako bi se osjećali sigurno u svojim odlukama i mogli preuzeti vođstvo u različitim situacijama. Takođe bi trebali podsticati da se razvije samopouzdanje kako bismo bili spremni preuzeti vođstvo.
- 3. Razvoj komunikacijskih vještina:** Komunikacija je ključna za liderstvo. Neophodno je razvijati svoje komunikacijske vještine kako bismo bili sposobni komunicirati jasno, koncizno i efikasno.
- 4. Razvoj timskog rada:** Timski rad je važan dio liderstva. Treba podsticati na razvoj vještina timskog rada i organizovati aktivnosti koje mogu pomoći da se razviju vještine timskog rada.
- 5. Razvoj empatije:** Empatija je važna za liderstvo jer omogućava lideru da razumije i uvaži stavove i potrebe drugih. Važno je razvijati empatiju kako bismo bili sposobni razumjeti i uvažavati potrebe drugih unutar i van obrazovnog procesa.
- 6. Razvoj kreativnosti:** Kreativnost je takođe veoma važna za liderstvo jer omogućava lideru da se prilagodi novim situacijama i pronađe inovativna rješenja. Treba podsticati kreativnost kod polaznika kako bi bili spremni preuzeti vođstvo u situacijama u kojima je potrebno razmišljati izvan okvira.

Primjeri aktivnosti koje razvijaju liderstvo:

- 1. Debata:** Na temu koja je važna za polaznike i ohrabrenje da razviju argumente i vještine uvjeravanja.
- 2. Projekt:** Projekti koji će polaznici voditi, a koji će im dati priliku razviti liderstvo i vještine timskog rada.
- 3. Timske igre:** Koje motivišu da se svi međusobno upoznaju i izgrade povjerenje, a istovremeno razvijaju vještine timskog rada i liderstva.
- 4. Simulacije:** Situacije u kojima je potrebno preuzeti vođstvo i donositi odluke u timskom okruženju.
- 5. Mentorstvo:** Motivisati iskusnije da mentorišu manje iskusne, što će im dati priliku razviti lično liderstvo i vještine mentorstva.
- 6. Organizacija događaja:** Podsticati polaznike da se organizuju događaji u zajednici, što daje priliku za razvoj ličnog liderstva i vještina organizacije.

---

⁴ Vidjeti npr. Kenneth Blanchard, Patricia Zigarmi, Drea Zigarmi, "Leadership and the One Minute Manager: Increasing Effectiveness Through Situational Leadership", William Morrow Paperbacks, (1985)

Ova knjiga istražuje koncept situacijskog leadershipa i kako on može povećati efektivnost vođa. Autori objašnjavaju kako različite situacije zahtijevaju različite pristupe vođenju i kako vođa treba prilagoditi svoj stil vođenja prema potrebama i sposobnostima svojih podređenih. Ova knjiga pruža praktične smjernice i primjere za primjenu situacijskog leadershipa u stvarnim situacijama.

Ukupno gledano, razvoj liderstva je važna transverzalna kompetencija jer omogućava razvoj vještina koje su potrebne za uspjeh u karijeri i životu. Nastavnici su podrška polaznicima u razvoju ovih vještina kroz aktivnosti koje podstiču liderstvo. Važno je naglasiti da liderstvo ne samo da doprinosi postizanju boljih rezultata, već i razvija važne socijalne i emocionalne vještine poput empatije, timskog duha, kreativnosti i komunikacijskih vještina.

ETIČKO PONAŠANJE (ESCO T4.5)

Etičko ponašanje je ključno za svaku zajednicu, uključujući i onu koja je nastala kroz proces učenja u odraslom dobu. Kao nastavnik, važno je da podstičete etičko ponašanje kod svojih polaznika, kako bi manifestovali moralno odgovorno ponašanje. Evo nekoliko koraka koje možete preduzeti kako biste podstakli etičko ponašanje kod svojih polaznika.

- 1. Razumijevanje etike:** Etički kodeks je skup pravila koji određuje što je ispravno ponašanje. Kako biste podstakli etičko ponašanje kod svojih polaznika, važno je da razumijete etičke vrijednosti i načela i da ih primijenite u svom radu.
- 2. Postavljanje pozitivnih primjera:** Polaznici često slijede primjer svojih nastavnika, stoga je važno da kao nastavnik postavite pozitivan primjer. To znači da bi trebali biti iskreni, pravedni i poštteni u svom radu i komunikaciji sa svojim polaznicima.
- 3. Razvoj kritičkog razmišljanja:** Kritičko razmišljanje je važno za etičko ponašanje jer omogućava polaznicima da sagledaju situaciju iz različitih perspektiva i donesu informisane odluke. Polaznike bi trebalo podsticati da razviju kritičko razmišljanje i da postavljaju pitanja prije nego što donesu odluku.
- 4. Podsticanje empatije:** Empatija je ključna za etičko ponašanje jer omogućava polaznicima da razumiju kako njihove odluke i postupci utiču na druge ljude. Polaznike bi trebalo podsticati da razviju empatiju prema drugima i da razmišljaju o posljedicama svojih postupaka.
- 5. Razvoj odgovornosti:** Odgovornost je važna za etičko ponašanje jer omogućava polaznicima da preuzmu odgovornost za svoje postupke. Nastavnici bi trebali podsticati polaznike da preuzmu odgovornost za svoje postupke i da razumiju kako njihove odluke mogu uticati na druge.
- 6. Razvoj timskog duha:** Timski duh je važan za etičko ponašanje jer omogućava polaznicima da rade zajedno kako bi postigli zajednički cilj. Nastavnici bi trebali da podstiču polaznike da razviju timski duh i da razumiju kako njihove odluke mogu uticati na uspjeh cijelog tima.

Primjeri aktivnosti koje podstiču etičko ponašanje:

- 1. Rasprava o etičkim pitanjima:** Organizujte raspravu o etičkim pitanjima koja su važna za vaše polaznike. Podstaknite ih da razmišljaju o različitim perspektivama i donose informisane odluke.
- 2. Analiza primjera iz stvarnog života:** Analizirajte primjere iz stvarnog života koji su vezani za etička pitanja. Podstaknite polaznike da razmišljaju o posljedicama različitih postupaka i o tome što bi trebali učiniti u takvim situacijama.
- 3. Razvijanje kodeksa ponašanja:** Podstaknite polaznike da razviju svoj vlastiti kodeks ponašanja koji će biti zasnovan na etičkim vrijednostima. Razvijanje ovog koda može im pomoći da bolje razumiju što se očekuje od njih te da se pridržavaju visokih standarda ponašanja.
- 4. Organizovanje volonterskih aktivnosti:** Volonterske aktivnosti mogu pomoći polaznicima da razviju empatiju i odgovornost prema drugima. Organizujte volonterske aktivnosti u kojima će polaznici moći pomoći drugim ljudima i zajednicama.

- 5. Igranje uloga:** Može biti korisno za razvijanje kritičkog razmišljanja i empatije. Organizujte aktivnosti u kojima će polaznici igrati različite uloge u situacijama koje uključuju etička pitanja. Nakon igre, razgovarajte sa polaznicima o tome što su naučili i kako bi se bolje postavili u sličnim situacijama.
- 6. Podsticanje poštovanja:** Poštovanje je temelj etičkog ponašanja. Podstaknite polaznike da poštuju druge, bez obzira na razlike u mišljenjima, uvjerenjima ili stilovima života. Naglasite važnost poštovanja drugih i razvijanja tolerancije prema različitostima.

Ukratko, etičko ponašanje je važno za razvoj moralno odgovornih građana. Kao nastavnik, možete podsticati etičko ponašanje kod svojih polaznika kroz razumijevanje etičkih vrijednosti i načela, postavljanje pozitivnih primjera, razvoj kritičkog razmišljanja, podsticanje empatije i odgovornosti, razvijanje timskog duha te organizujte aktivnosti koje podstiču etičko ponašanje.

SPRETNOST I FIZIČKE VJEŠTINE (ESCO T5)

Fizičke i manuelne vještine su važne kompetencije koje se odnose na sposobnost upotrebe tijela za izvršavanje različitih zadataka i aktivnosti. Ove vještine uključuju sposobnost kretanja, koordinaciju, preciznost, snagu, izdržljivost, ravnotežu i fleksibilnost. Važno je da se ove vještine razvijaju kroz različite obrazovne aktivnosti, čak i u oblastima u kojima fizički, manuelni i elementi spretnosti nijesu prioritetni.

Evo nekoliko koraka koje možete preduzeti kako biste podstakli razvoj fizičkih i manuelnih vještina kod svojih polaznika i integrisali ih u obrazovne aktivnosti u kojima nijesu prioritetni.

- 1. Razumijevanje važnosti fizičkih i manuelnih vještina:** Fizičke i manuelne vještine su važne za razvoj cjelokupne osobe, a ne samo za fizički razvoj. One mogu pomoći u razvoju samopouzdanja, samopoštovanja, koncentracije, koordinacije i socijalnih vještina. Stoga je važno da polaznici razumiju važnost ovih vještina.
- 2. Integrisanje fizičkih i manuelnih vještina u druge obrazovne aktivnosti:** Fizičke i manuelne vještine mogu se integrisati u druge obrazovne aktivnosti, kao što su matematika, nauka, engleski jezik, umjetnost i druge. Na primjer, polaznici mogu koristiti fizičke vještine za mjerenje udaljenosti, stvaranje modela ili izradu projekta.
- 3. Razvijanje specifičnih fizičkih i manuelnih vještina:** Može se postići kroz različite aktivnosti koje se realizuju tokom nastave za odrasle polaznike, kao što su sportske aktivnosti, radionice, umjetničke aktivnosti i druge. Ove aktivnosti mogu pomoći polaznicima da razviju specifične vještine, kao što su koordinacija ruku i očiju, fina motorika i ravnoteža.
- 4. Podsticanje timskog rada:** Fizičke i manuelne vještine mogu se razviti kroz timski rad. Polaznici mogu raditi zajedno na projektima koji zahtijevaju korišćenje fizičkih i manuelnih vještina, kao što su izrada skulptura, izgradnja modela ili rješavanje problema. Ove aktivnosti mogu pomoći polaznicima da razviju timski duh, komunikacijske vještine i sposobnost rada u grupi.
- 5. Podsticanje kreativnosti:** Fizičke i manuelne vještine mogu se razviti kroz kreativne aktivnosti, kao što su slikanje, crtanje, izrada nakita, izrada odjeće i druge. Podsticanje kreativnosti može pomoći polaznicima da razviju fine motoričke vještine, koncentraciju, preciznost i sposobnost izražavanja sebe kroz umjetnost.

Ukratko, fizičke i manuelne vještine koje se odnose na sposobnost upotrebe tijela za izvršavanje različitih zadataka i aktivnosti značajne su za lični i profesionalni razvoj svake osobe. Ove vještine mogu se integrisati u druge obrazovne aktivnosti, kao što su matematika, nauka, strani jezik, umjetnost i druge. Podsticanje razvoja fizičkih i manuelnih vještina može pomoći polaznicima da razviju samopouzdanje, samopoštovanje, koncentraciju, koordinaciju i

socijalne vještine, što su važne vještine za cjelokupni razvoj osobe. Stoga je važno da se ove vještine razvijaju kroz različite obrazovne aktivnosti, čak i u oblastima u kojima fizički, manuelni i elementi spretnosti nijesu prioritetni.

Fizičke i manuelne vještine su važne i za obrazovanje odraslih i za stručno obrazovanje na poslu. U obrazovanju odraslih, ove vještine se mogu koristiti za razvoj praktičnih vještina i sposobnosti koje su važne za svakodnevni život, kao što su kuvanje, održavanje kuće, zanatski radovi i druge slične aktivnosti. Takođe, fizičke i manuelne vještine mogu se koristiti za razvoj kreativnih vještina, kao što su slikanje, kiparstvo, izrada nakita i drugih umjetničkih aktivnosti.

U kontekstu stručnog obrazovanja na poslu, fizičke i manuelne vještine su važne za razvoj praktičnih vještina i sposobnosti koje su važne za izvođenje različitih poslova. Na primjer, radnicima u proizvodnji mogu trebati vještine vezane za upravljanje mašinama, rukovanje različitim alatima, montažu i demontažu djelova, popravke i održavanje mašina i drugo. Ove vještine su ključne za uspješno obavljanje posla i mogu pomoći radnicima da budu učinkovitiji, produktivniji i sigurniji na radnom mjestu.

Važno je napomenuti da se fizičke i manuelne vještine ne koriste samo u tradicionalnim industrijskim poslovima, već su važne i u drugim sektorima, kao što su zdravstvo, ugostiteljstvo, građevina, poljoprivreda i drugi. U ovim sektorima, fizičke i manuelne vještine se mogu koristiti za razne aktivnosti, kao što su briga za pacijente, pripremu hrane, gradnja i održavanje zgrada, uzgoj biljaka i životinja i druge.

Ukratko, fizičke i manuelne vještine su važne transverzalne kompetencije. One se mogu koristiti za razvoj praktičnih vještina i sposobnosti koje su važne za svakodnevni život i za uspješno obavljanje posla. Važno je osigurati da se ove vještine razvijaju kroz različite obrazovne aktivnosti, kako bi se osiguralo da radnici imaju potrebne vještine za uspješno obavljanje svojih zadataka.

Evo nekoliko primjera primjene fizičkih i manualnih vještina u kontekstu obrazovanja odraslih i stručnog obrazovanja na poslu:

- 1. Stručno obrazovanje za rad u proizvodnji:** Radnici u proizvodnji moraju imati razvijene fizičke i manuelne vještine za upravljanje mašinama, rukovanje različitim alatima, montažu i demontažu djelova, popravke i održavanje mašina. Stručno obrazovanje za rad u proizvodnji uključuje obuku za razvoj ovih vještina, kao i obuku za sigurnost i pravilno rukovanje alatima i opremom.
- 2. Vještine kuvanja:** U obrazovanju odraslih, programi obrazovanja iz oblasti kuvarstva su popularni jer pomažu polaznicima da razviju fizičke i manuelne vještine koje su potrebne za pripremu hrane. Polaznici uče kako koristiti noževe, rade sa vatrom, pripremaju različite namirnice, kao i druge vještine povezane sa kuvanjem.
- 3. Vještine za izradu namještaja:** Programi obrazovanja iz oblasti drvoprerade, a posebno obuke koje se odnose na proizvodnju namještaja još su jedan primjer obrazovanja odraslih koji pomaže u razvoju fizičkih i manualnih vještina polaznika. Polaznici uče kako da koriste alate poput pile, brusilice i bušilice, kako da rade sa drvetom i drugim materijalima te kako da izrađuju namještaj koji je funkcionalan i estetski privlačan.
- 4. Vještine njego vanja starijih osoba:** U obrazovanju odraslih, programi obrazovanja iz oblasti gerontologije, koji se odnose na njegu starijih osoba, mogu uključivati razvoj fizičkih i manualnih vještina koje su potrebne za brigu o starijim osobama. To može uključivati vještine poput podizanja starijih osoba, pomoć u hodanju, pružanje osnovne zdravstvene njege i druge vještine povezane sa njegom starijih osoba.
- 5. Vještine za rad u ugostiteljstvu:** Radnici u ugostiteljstvu moraju imati razvijene fizičke i manuelne vještine za pripremu hrane, posluživanje hrane i pića te održavanje čistoće u kuhinji i restoranu. Obuka za rad u ugostiteljstvu uključuje razvoj ovih vještina, kao i obuku za sigurnost i pravilno rukovanje alatima i opremom.

Ovi su primjeri samo neki od mnogobrojnih primjera primjene fizičkih i manualnih vještina u obrazovanju odraslih i stručnom obrazovanju na poslu. Važno je imati na umu da se ove vještine mogu primijeniti u različitim sektorima i aktivnostima, a da su korisne za razvoj praktičnih vještina i sposobnosti koje su važne za svakodnevni život i uspješno obavljanje posla.

Zašto je važno da se u obrazovanje odraslih uključe fizičke i manualne vještine? Zašto je to važno i u onim slučajevima u kojima je osnovna oblast obrazovanja manje povezana sa fizičkim djelovanjem?

1. **Razvijanje praktičnih vještina:** Fizičke i manualne vještine su praktične vještine koje su važne za svakodnevni život i za uspješno obavljanje posla. Uključivanje ovih vještina u obrazovanje odraslih omogućava polaznicima da razviju praktične vještine koje će im biti korisne u njihovom svakodnevnom životu i poslu.
2. **Povećanje samopouzdanja:** Razvoj fizičkih i manualnih vještina može pomoći polaznicima da povećaju svoje samopouzdanje i osjećaj samostalnosti. Kada polaznici nauče kako koristiti alate, upravljaju mašinama ili pripremaju hranu, mogu se osjećati samopouzdanije sa svojim sposobnostima.
3. **Poboljšanje zdravlja:** Uključivanje fizičkih vještina u obrazovanje odraslih može pomoći u poboljšanju zdravlja i dobrobiti polaznika. Na primjer, kursevi joge ili plesa mogu pomoći u poboljšanju fleksibilnosti, koordinacije i kardiovaskularnog zdravlja.
4. **Razvijanje kreativnosti:** Fizičke i manualne vještine mogu pomoći u razvijanju kreativnosti i umjetničkih sposobnosti. Na primjer, kursevi slikanja, kiparstva ili izrade nakita mogu pomoći polaznicima da razviju svoju umjetničku stranu i izraze svoju kreativnost.
5. **Povećanje zapošljivosti:** Razvoj fizičkih i manualnih vještina može pomoći polaznicima da poboljšaju svoju zapošljivost. Mnogi poslovi zahtijevaju različite fizičke i manualne vještine, poput vožnje vozila, upravljanja mašinama, rukovanja različitim alatima i drugo. Uključivanje ovih vještina u obrazovanje odraslih može pomoći polaznicima da se bolje pripreme za takve poslove i povećaju svoju konkurentnost na tržištu rada.

Ukratko, fizičke i manualne vještine igraju važnu ulogu u obrazovanju odraslih, čak i u onim slučajevima kada je osnovna oblast obrazovanja manje povezana sa fizičkim djelovanjem. Ove vještine mogu pomoći polaznicima da razviju praktične vještine, povećaju svoje samopouzdanje, poboljšaju zdravlje, razviju kreativnost i povećaju svoju zapošljivost.

LITERATURA

- ESCO, European Skills, Competences, Qualifications and Occupations, European Commission, <https://ec.europa.eu/esco> (pristupljeno 9. juna 2023.)
- Europass, European Centre for the Development of Vocational Training, <https://europass.cedefop.europa.eu/> (pristupljeno 9. juna 2023.)
- International Commission on Education for the Twenty-first Century (1996). Learning: The Treasure Within. UNESCO.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, “Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes”, European Commission, 2012.

